

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA TOM 1K

OBIEKT:

**ZABYTKOWY CMENTARZ PRZY
KOŚCIELE POKOJU P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY**

ADRES:

**58-100 ŚWIDNICA, Plac POKOJU 6
działka nr 20,21,22,23,26,51, obręb 0004, ŚRÓDMIEŚCIE (AM-7)**

TEMAT:

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH KAMIENIARKI
(ZESPÓŁ DETALU ARCHITEKTONICZNEGO)**

INWESTOR:

**PARAFIA EWANGELICKO – AUGSBURSKA w ŚWIDNICY
58-100 ŚWIDNICA, Plac POKOJU 6**

AUTOR OPRACOWANIA:

mgr Piotr Wanat, dypl. kons. dzieł sztuki, nr dyplomu: 1821/95/UMK

KONSULTACJE:

dr Agnieszka Seidel-Grzesińska, Instytut Historii Sztuki UW

Piotr Wanat
DYPLOMOWANY KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
NR DYPL. 1821/95 UMK

Wrocław, październik 2007r.

1. DANE OGÓLNE OBIEKTU

Przedmiotem opracowania jest zespół pomników nagrobnych oraz detal architektoniczny w trzech kaplicach grobowych (I, II i III) znajdujący się na terenie cmentarza przy Kościele Pokoju p.w. Świętej Trójcy w Świdnicy. Zdecydowana większość obiektów znajduje się na części muru cmentarnego – na wewnętrznym murze zachodnim (W-1 do W-17) oraz na odcinku zachodnim muru północnego (N-1 do N-20), 15 pomników nagrobnych (K1-K15) to obiekty wolnostojące.

Podstawą opracowania była wizja lokalna na terenie cmentarza, korzystano także z dokumentacji archiwalnych.

Omawiając problem konserwacji wybranych obiektów na terenie cmentarza przy Kościele Pokoju w Świdnicy należy mieć na uwadze zarówno zróżnicowanie materiałowe, różny stan zachowania jak i rozpiętość czasową powstawania poszczególnych zabytków.

Wśród materiałów kamiennych występuje przede wszystkim piaskowiec i granit, w dalszej kolejności marmur. Ponad to sporadycznie występują elementy wykonane z innych materiałów, takich jak gabra, bazalt, wapień muszlowy i łupek. Obok kamienia naturalnego zastosowano również kamień sztuczny, lastriko, a także odlewy cementowe oraz detale gipsowe we wnętrzu jednej z kaplic.

Osobną grupę stanowią materiały ceramiczne, w tym cegła zwykła stosowana jako budulec oraz klinkierowa cegła licowa, sporadycznie też płytki ceramiczne oraz cegła glazurowana. Obiekty wykonane z wykorzystaniem materiałów ceramicznych to: kaplica III, kwatery W-3, W-4, W-11, N-1, N-3, N-6, N-9, N-12 oraz N-15; zostały one szczegółowo omówione w osobnym opracowaniu (Program prac konserwatorskich dla elementów ceramicznych i klinkierowych - Tom 2K).

Biorąc pod uwagę czas powstania pomników, większość z nich pochodzi z pierwszej ćwierci XX w. Jednak rozpiętość czasu powstania obiektów jest znacznie szersza. Do najstarszych i zarazem jednych z cenniejszych w obrębie opisywanej grupy obiektów należą: pomnik nagrobny Anny Kosiny z 1732 r. znajdujący się przy murze zachodnim (W-9) oraz dwa obeliski w południowozachodniej części cmentarza, datowane na czwartą ćwierć XVIII wieku (K11 i K 12). Do najmłodszych obiektów objętych niniejszym opracowaniem należą: płyta inskrypcyjna (N-16), pomnik nagrobny rodziny Handlos, pomnik nagrobny rodziny Leisner oraz pomnik nagrobny Hermanna Osmana – wymienione obiekty pochodzą z ok. 1930 r.

Czas powstania kaplic to najprawdopodobniej początek XIX w. (Kaplica I), 1 połowa XIX w. (Kaplica II) oraz 4 ćwierć XIX w. (Kaplica III).

Osobną grupę stanowią elementy metalowe, które reprezentowane są przede wszystkim przez nielicznie zachowane żelazne ogrodzenia kwater i poszczególnych grobów, drugą grupę stanowią kraty i elementy metalowe zachowane w kaplicach, z których wyróżnia się krata w wejściu do Kaplicy I.

Tynki kaplic i częściowo na odcinkach muru były częściowo naprawiane i wymieniane, zapewne w latach 80' XX w.

obiekt	Piaskowiec	granit i skały magmowe	marmur i skały węglanowe	sztuczny kamień	materiały ceramiczne	tynk
Kaplica I	*		*			*
Kaplica II						*
Kaplica III ¹					*	
W - 1 ²	*	*	*			*
W - 2	*					
W - 3		*			*	*
W - 4			*		*	*
W - 5	*		*			*
W - 6						*
W - 7						*
W - 8						*
W - 9	*					*
W - 10	*		*			*
W - 11					*	*
W - 12	*					
W - 13	*					
W - 14	*					
W - 15	*	*				*
W - 16						*
W - 17	*					*
N - 1	*					
N - 2	*					
N - 3	*				*	
N - 4			*			*
N - 5		*				*
N - 6					*	
N - 7		*				*
N - 8	*	*				
N - 9					*	
N - 10	*			*		
N - 11	*	*				
N - 12	*	*	*		*	
N - 13			*			*
N - 14				*		
N - 15		*			*	
N - 16 ³	*	*				
N - 17	*					
N - 18	*	*				*
N - 19			*			*
N - 20	*					*

1 Detale pomnika nagrobnego wewnątrz kaplicy w formie odlewów gipsowych.

2 Detal pomnika w formie polichromowanego odlewu cementowego.

3 Płyta z inskrypcją wykonana z bazaltu.

obiekt	piaskowiec	granit	sztuczny kamień	inne
K1(285)		*		
K2 (203)		*		
K3	*			
K4 (435)		*		
K5 (403)		*		
K6 (220)		*		
K7			*	
K8	*			
K9			*	łupek
K10		*		
K11	*			
K12	*			
K13		*		
K14	*			marmur
K15		*		

Tab.1. Zestawienie materiałów występujących w omawianych obiektach. Opracowano na podstawie analizy makroskopowej; w celu pewnego rozpoznania zastosowanych materiałów należy wykonać specjalistyczne analizy, przede wszystkim petrograficzne.

2. STAN ZACHOWANIA

2.1. OGÓLNY OPIS STANU ZACHOWANIA

Na terenie cmentarza występują obiekty wykonane w przeważającej mierze z kamienia naturalnego, ale także z materiałów ceramicznych i sztucznego kamienia. Wśród obiektów kamiennych przeważa piaskowiec, w dużej ilości występuje również granit (głównie pokrywy komór grobowych i pomniki wolnostojące), a także marmur; w kilku obiektach zastosowano również sztuczny kamień, prawdopodobnie w jednym obiekcie jako budulec użyto białego łupka.

Materiały ceramiczne występujące w omawianych obiektach to zarówno ceramika nasiąkliwa (cegła, jako budulec, który był pierwotnie tynkowany) jak i nienasiąkliwa (licówka klinkierowa) oraz elementy szklwione. Sporadycznie występują profilowane kształtki, a w przypadku Kaplicy III także dekoracyjny detal architektoniczny.

Stan zachowania poszczególnych materiałów jest zróżnicowany, zależny od właściwości tych materiałów oraz intensywności działania czynników niszczących, wśród których przeważają zawilgocenie i związana z nimi działalność soli rozpuszczalnych w wodzie oraz rozwój mikroorganizmów, a także uszkodzenia mechaniczne. Poszczególne obiekty w różnym stopniu pokryte są zabrudzeniami bądź nawarstwieniami o zróżnicowanym stopniu intensywności. Na części obiektów kamiennych zachowały się pozostałości warstw barwnych (polichromii).

Niemal wszystkie elementy metalowe wykonane są z żelaza, sporadycznie, jako aplikacje występują detale z brązu i prawdopodobnie stopu cynowo-ołowiowego.

2.2. CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA POSZCZEGÓLNYCH MATERIAŁÓW:

Ocenę stanu zachowania wykonano w oparciu o analizę makroskopową. Na obecnym etapie prac nie wykonywano specjalistycznych badań składu nawarstwień, analiz jakościowych ani ilościowych stopnia zasolenia badanych obiektów.

2.2.1. PIASKOWIEC

STAN ZADOWALAJĄCY

Struktura kamienia nie jest naruszona przez czynniki niszczące, spoiwość zadowalająca. Występują powierzchniowe zabrudzenia i sporadycznie cienkie nawarstwienia nie mające charakteru uszczelniającego oraz lekkie, łatwo usuwalne naloty pochodzenia organicznego. Brak widocznych wykwitów solnych i typowych zniszczeń powodowanych przez krystalizację soli rozpuszczalnych w wodzie. W niewielkim zakresie występują drobne ubytki mechaniczne.

STAN ZŁY

Powierzchnia kamienia jest lekko wypłukana, spoiwość kamienia zmniejszona, w miejscach osłabionych piaskowiec osypuje się. Występują miejscowe ciemne nawarstwienia, także o charakterze uszczelniającym. Obserwuje się także rozwój mikroorganizmów (glony) w dość znacznym stopniu. Widoczne są spękania, większe ubytki mechaniczne, miejscowe zatarcie czytelności reliefu. Występuje zawilgocenie kamienia o ograniczonym zakresie.

STAN BARDZO ZŁY

Struktura i spoiwość kamienia znacznie osłabione w skutek wypłukania spoiwa. Powierzchnia wypłukana, osypuje się lub pudruje, pokryta jest nawarstwieniami o znacznej grubości, przeważnie ciemnej barwie, mającymi charakter uszczelniający, które często złuszcza się. Kamień odsłonięty spod nawarstwień o silnie osłabionej strukturze. Piaskowiec jest mocno zawilgocony, widoczne związane z tym wykwity solne i osłabienie struktury kamienia wywołane krystalizacją soli. W miejscach wilgotnych widoczny jest silny rozwój kolonii mikroorganizmów. Obok wyraźnych ubytków mechanicznych występują także uszkodzenia powierzchni o charakterze wżerów a także rozwarstwianie kamienia. Rzeźba lub relief oraz inskrypcje przeważnie nieczytelne.

Sztuczny kamień najczęściej silnie wypłukany, rozwarstwiony, spękany i odspojony od podłoża.

2.2.2. GRANIT

STAN ZADOWALAJĄCY

Struktura i spistość kamienia dobrze zachowane, powierzchnia zabrudzona, nie wykazuje większych uszkodzeń mechanicznych. Jeśli granit był pierwotnie polerowany powierzchnia w większości zachowuje poler.

STAN ZŁY

Występuje selektywne wypłukanie mniej odpornych minerałów i częściowa utrata poleru. Osłabiona struktura, widoczne objawy korozji międzykrystalicznej. Powierzchnia pokryta nawarstwieniami. Lokalnie występuje rozwarstwienie i łuszczenie powierzchniowych warstw kamienia. Powierzchnia znacznie zawilgocona i porastana silnie przez mikroorganizmy. Partie oryginalnie polerowane zmatowione wskutek korozji.

2.2.3. MARMUR

STAN ZADOWALAJĄCY

Kamień nie wykazuje znacznych objawów korozji, występują powierzchniowe zabrudzenia i naloty glonów, brak poleru, widoczne są drobne ubytki mechaniczne.

STAN ZŁY

Kamień jest powierzchniowo wypłukany, w miejscach osłabionych lekko pudruje się, brak zachowanego poleru. Występują także czarne nawarstwienia i naloty glonów, a także ubytki mechaniczne.

STAN BARDZO ZŁY

Powierzchnia kamienia wypłukana, pudruje się, pokryta jest ciemnymi nawarstwieniami o charakterze uszczelniającym, które miejscami łuszczą się i odpadają odsłaniając osłabiony kamień o obniżonej spistości. Występują większe ubytki i liczne drobniejsze uszkodzenia mechaniczne. Widoczny jest silny rozwój mikroorganizmów (glony).

2.2.4. TYNKI

STAN ZŁY

Tynk miejscami odspojony od podłoża, lokalnie występują ubytki bądź wierzchniej warstwy bądź głębsze, odstaniające cegłę. Tynk jest zawilgocony, zabrudzony, często pojawiają się wyplamienia na powierzchni. Obserwuje się miejscowy rozwój mikroorganizmów.

STAN BARDZO ZŁY

Tynk w wielu miejscach odspojony od podłoża, występują ubytki bądź wierzchniej warstwy bądź głębsze, odstaniające cegłę. Tynk na większości płaszczyzny odspojony, występują pęcherze, widoczne na powierzchni nawarstwienia, liszaje, zacieki.

2.3. SZCZEGÓŁOWY OPIS STANU ZACHOWANIA

I. MUR ZACHODNI:

Kaplica I

Kaplica cmentarna murowana z cegły, tynkowana, dekoracja sztukatorska (bonie, gzymsy) kształtowane w zaprawie, cokoły pilastrów z piaskowca. Gzyms nad wejściem przekryty dachówką karpiówką. Otwór wejściowy zdobiony kutą kratą z motywami roślinnymi i inicjałem „ECL” w partii nadświetla – całość mocno skorodowana. Drzwi dwuskrzydłowe drewniane z metalowymi okuciami. Dach w formie kopuły, więźba dachowa drewniana zachowana fragmentarycznie.

Wnętrze tynkowane, na rzucie kwadratu, pod tynkiem zachowane ślady warstwy lub warstw malarskich. W centralnej części ściany głównej marmurowy pomnik nagrobny ze śladami polichromii, w stanie zadowalającym; drobne ubytki mechaniczne detali ozdobnych. We wnętrzu znajdują się także dwa kute, metalowe krzyże z zachowanymi częściowo piaskowcowymi bazami.

Na pomniku widnieją nazwiska: Caroline Dorot geb. Leuckert, geb. 13 II 1765, gest. April 1806 oraz Ernst Gottfried Laube, geb. 12. Februar 1735, gest. 01 April 1820.

Tynki we wnętrzu piaskowo-wapienne (tynk podkładowy gruboziarnisty) , na większości powierzchni spęcherzone, złuszcza się i odpadają płatami. Kaplica mocno zawilgocona z rozwijającymi się w miejscach zawilgoceń zielonymi nalotami mikroorganizmów, zwłaszcza w partii przy posadzce. Na ścianach występują wykwity solne rozsadzające powierzchnię tynków. Odslonięte lico cegły zawilgocone i pokruszone.

Niekompletna więźba dachowa sprzyja niekorzystnemu wpływowi czynników atmosferycznych i organicznych na stan zachowania kaplicy – opadanie liści i gałęzi do wnętrza budynku, rozwój roślinności wewnątrz oraz na murach i dachu kaplicy, rozbryzgowe wody opadowe uszkadzają tynki wewnątrz - wypłukiwanie.

Tynki na zewnątrz są spęcherzone, osypują się i odpadają, odsłaniając lico cegły. Widać wysolenia. Na ścianach ciemne zacieki po opadach atmosferycznych – zdemontowana rynna. W spoinach cegieł rozwój roślinności. Na głowicach pilastrów pod warstwą tynku zaobserwowano warstwy malarskie.

Stan zachowania:

marmur (pomnik nagrobny) – zadowalający,
tynki – bardzo zły.

Kaplica II

Zbudowana prawdopodobnie w I poł. XIX w. Połączona ścianą południową z kaplicą I. Murowana z cegły, tynkowana, dekoracja sztukatorska kształtowana w zaprawie. Drzwi wejściowe drewniane z metalowymi okuciami, oculusy w ścianie północnej okratowane – krata kuta, skorodowana. Wieżba dachowa drewniana, zachowana fragmentarycznie, zmurzała - sprzyja niekorzystnemu wpływowi czynników atmosferycznych i organicznych na stan zachowania kaplicy – opadanie liści i gałęzi do wnętrza budynku, rozwój roślinności wewnątrz oraz na murach i dachu kaplicy, rozbryzgowe wody opadowe uszkadzają tynki wewnątrz – wypłukiwanie, powstawanie zacieków. Tynki zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz kruszą się i łuszczą, są spęcherzone. Ściany pokryte ciemnymi plamami i zciekami po wodach opadowych (zdemontowana rynna), są zaatakowane przez mikroorganizmy, zwłaszcza w partii przygruntowej. We wnętrzu zachowane również kamienne obramienie krypty.

Stan zachowania:
tynki – bardzo zły.

W – 1.

Pomnik nagrobny rodziny Steinberg :

Na murze cmentarnym dekoracja architektoniczna kształtowana w zaprawie z detalami w formie odlewu cementowego, pokrytego polichromią. Całość na cokole piaskowcowym z takim samym krzyżem w części centralnej, zachowanym jednak tylko w partii bazy.

W płycinach w murze zamocowane trzy płyty marmurowe:

Po lewej : płyta poświęcona pamięci Luise Steinberg, geb. Schneider, 20 Mai 1832, 21 April 1919. – widoczne ciemne naloty, mimo to płyta w stanie zadowalającym.

Po prawej : płyta nagrobna Paula Steinberga, geb. 11. October 1837,

gest. 16. November 1903 – płyta w całości pokryta czarnymi nawarstwieniami.

Płyta środkowa z datą 1887.

Dekoracja sztukatorska – cementowa - posiada liczne spękania oraz wykruszenia i gdzieś złączenia. W miejscach zawilgoconych obecne zielone naloty. W podobnym stanie znajduje się piaskowcowy cokół – kamień rozwarstwia się i wykrusza, jest zawilgocony i porażony glonami.

Przed pomnikiem krypta granitowa z odsuniętą pokrywą, podziały kwatery także granitowe (krawężniki). Powierzchnia kamienia szerniała, mocno wypłukana.

Stan zachowania:

marmur – zły,
tynki – bardzo zły,
piaskowiec – zły,
granit – zły,
odlewy cementowe – zły.

W – 2

Neogotycki pomnik nagrobny wykonany z kilku bloków piaskowca.

Mur do wysokości krenelażu bardzo silnie zawilgocony i zapewne zasolony, lico kamienia rozwarstwione, wypłukane, z licznymi kawernami. Rysunek rzeźbiarski mocno zatarty. Blok kamienia przy gruncie zawilgocony i silnie porastany przez mikroorganizmy. Na całości czarne nawarstwienia, lokalnie złuszczone, pod nimi kamień osłabiony.

W górnej części pomnika ubytki mechaniczne; brak sterczyn. Pozostałe ubytki w postaci wżerów i złuszczeń. Blok szczelnie pokryty czarnymi i zielonymi nalotami – w partii cokołowej, zachowany w stosunkowo najlepszym stanie (przekuty?). Na środkowych blokach piaskowca zaobserwowano ślady napraw (białe kity?).

Przed pomnikiem krypta z odsuniętą, pokrywą. Obudowa krypty i płyta z piaskowca silnie porośnięte (glony), krawężnik granitowy fakturowany; widoczne pozostałości kraty.

Stan zachowania:

piaskowiec – bardzo zły
granit: przeciętny

W – 3

Fragment muru z płycinami, w których pierwotnie prawdopodobnie osadzono płyty nagrobne. Dekoracja w postaci szkliwionych kremowobiałych cegieł i pół tynkowanych wypełnionych fakturowaną zaprawą.

Brak płyt inskrypcyjnych. Tynki miejscami spękane, spęcherzone i złuszczone się, pod cienką warstwą wierzchnią tynku warstwa malarska o trudnym do ustalenia odcieniu. Górna część muru przekryta dachówką karpiówką.

Przed pomnikiem krypta z odsuniętą, granitową pokrywą. Powierzchnia kamienia wypłukana, pokryta ciemnymi nalotami, matowa.

Kwatera ogrodzona granitowym fakturowanym krawężnikiem.

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły,
cegła szkliwiona – dobry,
granit – zły.

W – 4

Fragment muru z dekoracją architektoniczną, tynkowany, przekryty dachówką z cokołem z cegły klinkierowej lub okładziny w formie cegły. W murze trzy pola, w lewym prostokątna płyta nagrobna Pauline Henriette Klose, geb. Fuhrig, geb. 25 März 1825, gest. 23 Juli 1869 .

Płyta w stanie zadowalającym, litery wypełnione czarną farbą.

Tynki spękanne, spęcherzone, złuszcza się, pokryte ciemnymi plamami. Cokół ceramiczny.

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły,
marmur – zadowalający.

W – 5

Kwaterna - fragment muru z dekoracją architektoniczną, tynkowany, przekryty dachówką. Detale sztukatorskie kształtowane w zaprawie. W murze trzy pola w kształcie pograżonych płycin. W polach bocznych po trzy owalne, marmurowe płyty nagrobne.

Pole lewe, płyta pozioma :

Dr med. Max Wischeropp, geb. April 1868, gest. Sept. 1939

Płyty pionowe przygotowane do przekucia.

Pole prawe, płyta lewa, pionowa :

Oskar Guntzel, geb. 25 Juni 1848, gest. 6 Dez. 1924

Pole prawe, płyta pionowa :

Marie Guntzel, geb. Reiprich, geb. 8. Mai, 1840, gest. 11 Jan. 1910

Pole prawe , płyta pozioma

Marianne Thiel, geb. Guntzel, geb. 27 Dezember 1907, gest. 15 Marz 1934

Litery na wszystkich płytach wypełnione bordową farbą.

Tynki spęcherzone, złuszcza się i wykruszają, są popękane, pokryte ciemnymi plamami, z wykwitami solnymi i zielonymi nalotami w partii przygruntowej.

Nad polem środkowym zwieńczonym łukiem, piaskowcowy korpus putta pokryty ciemnymi oraz zielonymi nalotami.

Przed murem rozrzucone elementy piaskowcowe (wazon, część kolumny).

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły,
marmur – zadowalający,
piaskowiec – zły.

W – 6

Odcinek muru z dekoracją architektoniczną, tynkowany, przekryty dachówką. Ubytki w materiale ceramicznym powodują omywanie ściany wodami opadowymi, co prowadzi do powstawania zacieków, na których rozwijają się mikroorganizmy.

Pod wierzchnią, cienką warstwą tynków znajdują się warstwy malarskie (aszaroniebieska oraz kremowa). Tynki złuszczone i spęcherzają się zwłaszcza w partii przygruntowej, są pokryte ciemnymi plamami.

Kwatera ograniczona kutym, metalowym ogrodzeniem z granitowymi słupkami.

Stan zachowania:

tynk – zły.

granit - zadowalający

Kaplica III

Powstała prawdopodobnie w 4 ćw. XIX w. Murowana z cegły, z zewnątrz elewacje frontowa i boczne licowane klinkierem, tylna pierwotnie zapewne tynkowana; spoiny prawdopodobnie malowane w kolorze czarnym, zachowana drewniana więźba dachowa od zewnątrz kryta papą, od wewnątrz zabezpieczona siatką metalową. W elewacji profilowane kształtki ceramiczne.

Wnętrze tynkowane – zachowane relikty tynku, detal sztukatorski gipsowy.

Na ścianie centralnej pomnik nagrobny na szkielecie ceglanym z detalami sztukatorskimi kształtowanymi w zaprawie, z zachowanymi śladami polichromii. Po obu stronach pomnika płyciny z zachowanymi resztkami profilowanych w zaprawie ram, polichromowane.

Tynki zachowane w bardzo niewielkim stopniu, tylko w partii przy posadzce. W odsłoniętym licu cegły widoczne drobne ubytki. Spoiny wykruszają się i osypują.

W oknach metalowe szpros – skorodowane.

Obramienie i płyta krypty z szarego granitu, płyta odsunięta.

Posadzka z płytek granitowych (lastriko?) z motywem meandru.

Na kopule oraz wewnątrz kaplicy zalegający materiał organiczny w postaci liści i gałęzi. W partii dachu oraz we wnętrzu kaplicy zaczynają rozwijać się młode drzewa i trawy.

Stan zachowania:

tynki – bardzo zły,

cegła na zewnątrz – dobry,

cegła wewnątrz – zły

detal sztukatorski (gipsowy?) - zły

W - 7

Fragment muru ze skromną dekoracją architektoniczną. Tynkowany, przekryty dachówką. Z dwoma blendami. W blendzie lewej płycina prostokątna na płytę nagrobną, w blendzie prawej cztery bolce metalowe, kotwiące płytę do muru (płyty brak) – skorodowane.

Tynki pokryte ciemnymi plamami, zawilgocone, w miejscach zaciekania wód opadowych rozwój mikroorganizmów w postaci zielonych nalotów.

Zachowane częściowo krawężniki granitowe ograniczające kwaterę oraz ślady po montażu kraty.

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły.

W – 8

Fragment muru z dekoracją architektoniczną, tynkowany, przekryty dachówką, detal kształtowany w zaprawie. W ścianie trzy wnęki z płycinami na płyty nagrobne.

Częściowo zachowane granitowe krawężniki.

Tynki spęcherzone w części przygruntowej, tam też występuje największe zasolenie obiektu.

Na pozostałej części muru tynk odpada płatami, złuszcza się i rozwarstwia. Na zaciekach powstałych w wyniku działania wód opadowych zielone naloty glonów.

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły

W – 9

Fragment muru z pomnikiem nagrobnym umieszczonym w płytkiej wnęce (1732 r.). Mur tynkowany, pomnik wykonany z piaskowca. Na katruszach z inskrypcjami słabo widoczne nazwisko Anna Kosina (?), geb. Haasin (?).

Liczne ubytki mechaniczne; brak głów dwóch postaci, brak dłoni figury kobiecej (cnoty boskie), brak krzyża. Kamień w partii przygruntowej z objawami dezintegracji granularnej, osłabiony, rozwarstwia się i osypuje, posiada liczne spęcherzenia oraz zielone, organiczne naloty. W pozostałych partiach widoczne ciemne nawarstwienia. Zachowane ślady polichromii.

Tynki spęcherzone, zasolone, z ciemnymi plamami w obrębie całej kwatery. Pod cienką warstwą tynku wierzchniego widoczna kremowa warstwa malarska.

Okolo 0,5 m od muru rośnie lipa; drzewo stanowi niebezpieczeństwo dla stabilności konstrukcji muru, sprzyja utrzymywaniu się w jego sąsiedztwie wysokiego poziomu zawilgocenia.

Stan zachowania:

piaskowiec – zły,

tynk – zły.

W – 10

Tynkowany fragment muru z dwoma prostokątnymi płycinami na płyty inskrypcyjne. Przed murem pomnik nagrobny wykonany z piaskowca oraz umieszczona poniżej, na murze, mała owalna płyta marmurowa.

Pomnik przedstawia postać kobiecą, trzymającą obiema rękami dwa kartusze herbowe. Kartusz po lewej z napisem : „Ruhestatte der Familie”, kartusz po prawej z napisem „ Sölter Starke”. Piaskowiec zawilgocony w dolnej części, pokryty na tym fragmencie zielonymi nalotami organicznymi. Powierzchnia kamienia złuszczone z licznymi wżerami i zaciekami oraz ciemnymi nalotami. Ubytki mechaniczne – brak głowy postaci. W górnej części znajduje się skorodowany hak mocujący, wokół którego widoczne są spękania kamienia. Litery wypełnione czarną farbą, w załamaniach zachowane ślady polichromii.

Tablica owalna z szarego kamienia (marmur?) z ubytkiem powstałym prawdopodobnie na skutek uderzenia – dziura z rozchodzącymi się promieniście spękaniem. Na płycie widoczny napis: Max Starke, geb. 27. ... 1882, gest. 31 August 1917

Tynk spęcherzony, odpada płatami, z ciemnymi plamami, zasolony, z drobnymi otworami.

Brak pokrywy krypty.

Stan zachowania:

piaskowiec – zły,
tynk – zły.

W – 11

Fragment muru wykonany z cegły klinkierowej, z czterema płycinami o tynkowanych wnętrzach.

Lico cegły w miejscach zaciekania wód opadowych pokryte czarnymi nawarstwieniami, powodującymi jego spęcherzanie i odpadanie co prowadzi do odsłaniania struktury cegły.

Tynki złuszcza się, odpadają płatami, pokryte ciemnymi plamami.

Profilowane kształtki ceramiczne w zwieńczeniu gzymsu, miejscami ubytki łatanie zaprawą.

Stan zachowania:

cegła – zły,
tynk – bardzo zły.

II. MUR ZACHODNI – TYŁ (ELEWACJA ZACHODNIA):

W – 12

Ozdobne obramienie na płytę z motywem liści dębu wykonane z żółtego piaskowca z napisem: „Die Liebe höret nimmer auf ” oraz datami 1864 i 1866 wykutymi na wstęgach bocznych i 1870 i 1871 na wstędze dolnej. Prawdopodobnie jest to pomnik upamiętniający ofiary wojen austriacko-pruskiej i francusko-pruskiej

Kamień pokryty czarnymi nawarstwieniami złuszcżającymi się. W górnej części piaskowiec zawilgocony pokryty zielonym nalotem glonów. Rysunek rzeźbiarski zachowany dość dobrze.

Stan zachowania piaskowca zły.

W – 13

Pomnik nagrobny umieszczony w murze cmentarnym, wykonany z szarego piaskowca drobnoziarnistego. Na pomniku napis: Die Liebe höret nimmer auf.

Kamień rozwarstwia się i łuszczy, szczyt pokryty ciemnymi nawarstwieniami i nalotami glonów, ta sama partia oraz gzyms nad cokołem pokryte zielonymi nalotami. W części centralnej oraz dolnej silnie wypłukany rysunek rzeźbiarski, kamień lokalnie osypuje się. Przy pilastrach widoczne drobne ubytki mechaniczne.

Stan zachowania piaskowca bardzo zły.

W – 14

Pomnik nagrobny umieszczony w murze cmentarnym, wykonany z bloków żółtego piaskowca.

Na elementach poziomych (gzymsy) widoczne ciemne nawarstwienia i zielone naloty glonów. Spoiny pomiędzy poszczególnymi blokami kamienia wypłukane. Kamień łuszczy się i rozwarstwia, miejscami kruszy i osypuje. Widoczne zacieki od wody opadowej oraz drobne ubytki mechaniczne.

W dolnej partii pomnika słabo czytelna sygnatura: „ Rüdiger”

Stan zachowania piaskowca bardzo zły.

W – 15

Pomnik nagrobny umieszczony w murze cmentarnym, wykonany z żółtego piaskowca (kolumny kanelowane z rozetami w partii kapiteli, płyty z cyframi 19 i 10 – data 1910), tynku zbrojonego z napisem płaskorzeźbionym „Familie Engmann”.

Całość na cokole granitowym, z tynkowanym tłem ściany.

Tynk z napisem posiada ugroną warstwę malarską, w całości pokryty ciemnymi nalotami nawarstwień. Tynk ściany z ciemnymi plamami, łuszczy się, posiada liczne spękania, wykwity solne i zielone naloty w miejscach zawilgoconych.

Elementy piaskowcowe wypłukane, osłabione, pokryte częściowo czarnymi nawarstwieniami i zielonymi nalotami glonów.

Granitowy cokół w części centralnej pokryty ciemnymi nalotami, które odspajają się razem z wierzchnią warstwą kamienia.

Kwaterna ogrodzona jest metalowym, niskim płotem, ze słupkami wykonanymi z czerwonego piaskowca (Słupiec – Nowa Ruda). Metalowe elementy silnie skorodowane.

Stan zachowania piaskowca zły.

Stan zachowania granitu bardzo zły.

Stan zachowania tynku bardzo zły.

W – 16

Odcinek muru cmentarnego, otynkowany, z pięcioma blendami, zwieńczony gzymsem piaskowcowym.

Kamień w całości pokryty ciemnymi nawarstwieniami oraz zielonymi nalotami glonów.

Pomiędzy poszczególnymi blokami widoczne szerokie szczeliny.

Tynk złuszczoney, spękany, z wykwitami solnymi, ciemnymi plamami i zielonymi nalotami.

Krypta z zapadniętym wiekiem lub bez niego, zarośnięta.

Kwaterna otoczona metalowym ogrodzeniem od frontu częściowo wrośniętym w drzewo rosnące w tym miejscu. Metal ogrodzenia skorodowany.

Stan zachowania piaskowca i tynku bardzo zły.

W – 17

Pozostałości pomnika nagrobnego – piaskowcowego obramienia płyty inskrypcyjnej (?), w formie ramy architektonicznej. Pole wewnętrzne tynkowane.

Piaskowiec z czarnymi, złuszczałymi się nawarstwieniami, pod nimi osłabiony, w górnej partii pokryty czarnymi, uszczelniającymi nawarstwieniami i nalotem glonów.

Pole tynkowane, tynk spękany.

W dolnej partii widoczna sygnatura: „Rüdiger”

Tynk wokół ramy w stanie bardzo złym; spękany, złuszczałymi się, pokryty wykwitami, ciemnymi plamami i zielonymi nalotami.

Stan zachowania piaskowca i tynku bardzo zły.

III. MUR PÓŁNOCNY :

N – 1

Fragment muru o wążku mieszanym, kamienno-ceglanym z pogrubioną częścią centralną, murowaną z cegły, pierwotnie tynkowaną.

Na ryzalicie umieszczona prostokątna płyta, z której zachowało się piaskowcowe obramienie zdobione bardzo słabo zachowanym ornamentem roślinnym. Kamień rozwarstwiony, pokryty plamami i wżerami, osypuje się.

Kwatera ogrodzona metalową, kutą balustradą, w całości skorodowaną. Poszczególne elementy powyginane, liczne ubytki. Nie zachowany fundament ogrodzenia, niewidoczne (zarośnięte?) krawężniki.

Stan zachowania:

piaskowiec – bardzo zły
cegła – zły.

N – 2

Fragment muru o wążku mieszanym, kamienno-ceglanym, pierwotnie prawdopodobnie tynkowany – tynk nie zachowany.

W murze zachowane częściowo uszkodzone obramienie z piaskowca z dekoracją roślinną. Powierzchnia kamienia wypłukana, osłabiona, pokryta ciemnymi nawarstwieniami i glonami. Brak płyty (inskrypcyjnej?) w centralnej części.

Stan zachowania:

piaskowiec – zły.

N – 3

Odcinek muru licowany cegłą klinkierową, ujęty po bokach podobnymi słupkami, zwieńczony dachówką. Utracone zwieńczenie słupka po lewej stronie, fragmenty ceramiczne leżą na ziemi. W centralnej części muru umieszczona płyta piaskowcowa z herbem.

Spoiny pomiędzy cegłami malowane czarna farbą.

Kamień pokryty ciemnymi nawarstwieniami, powierzchnia łuszczy się i pudruje co powoduje powolne zacieranie rysunku rzeźbiarskiego. Ubytki mechaniczne – utracone fragmenty klejnotów.

Stan zachowania:

piaskowiec – bardzo zły,
cegła – zadowolający.

N – 4

Tynkowany fragment muru z marmurowym pomnikiem nagrobnym.

Kamień pokryty ciemnymi nawarstwieniami, powodującymi matowienie i odpadanie lica, pudruje się. Widoczne są drobne spękania oraz wżery na jego powierzchni, spękania marmuru w partii belkowania głębokie.

Tło płyciny przeznaczonej na płytę inskrypcyjną ceglane, otynkowane. Tynk odpada, jest spęcherzony.

Kwatera ogrodzona kutą, metalową balustradą, w części przewróconą. Poszczególne fragmenty poodginane. Całość skorodowana.

Stan zachowania:

marmur – bardzo zły,
tynk – zły.

N – 5

Fragment muru tynkowanego z dwoma prostokątnymi, granitowymi płytami – obie w stanie złym: utrata poleru, korozja międzykrystaliczna warstwy powierzchniowej.

Płyta po lewej stronie:

Oskar Eckert, geb. Sept. 1872, gest. 29 Juli 1919 oraz

Emmy Eckert, geb. Januar 1854, gest. April 1936.

Litery wypełnione czarną farbą.

Płyta po prawej stronie :

Else Eckert, geb. 15 Nov. 1884, gest. 15 Januar 1902

W drugiej części płyty pozostawione miejsce na kolejne nazwisko.

Tynk pokryty ciemnymi plamami, z zaciekami, spęcherzony, złuszczaący się.

Stan zachowania:

tynk – zły,
granit - zły.

N – 6

Fragment muru licowany cegłą licówką czerwoną i żółtą, przekryty dachówką, spoina żółtougrowa, barwiona w masie.

Cegła zabrudzona, w stanie zadowalającym.

Kwatera ogrodzona metalowym, kutym ogrodzeniem – brak części balustrady z przodu.

Stan zachowania:

cegła – zadowalający.

N-7

Kwatera z fragmentem muru zwieńczonym pasami fakturowanego granitu, pośrodku inicjały (przenikające się litery) GS. Pozostała część muru tynkowana. W części centralnej trzy prostokątne płyciny (na tablice inskrypcyjne?), poniżej granitowy parapet.

Kamień pokryty ciemnymi nawarstwieniami, o lokalnie osłabionej strukturze.

Tynk spęcherzony, odspojony, zawilgocony, łuszczy się i odpada. Widoczne liczne ubytki, zacieki na powierzchni.

Stan zachowania:

tynk – bardzo zły,
granit – zły.

N-8

Kwatera z dekorowanym okładziną piaskowcową (odlew cementowy?) fragmentem muru. Bloki gruboziarnistego piaskowca opracowanego fakturalnie tworzą boniowanie od góry zwieńczone pasem z dekoracją ornamentalną (wić roślinna). Pośrodku płyta z szarozółtego piaskowca z profilowanym obramieniem, ujeta po bokach pilastrami. U dołu płyty inskrypcja: RUHESTÄTTE DER FAMILIE LEUSCHNER.

Płyta komory grobowej granitowa. Kwatera otoczona pozostałościami kutego ogrodzenia.

Prawdopodobnie brak zwieńczenia płyty i pasa ornamentu wieńczącego mur po lewej jej stronie. Brak również płyty inskrypcyjnej. Całość pokryta ciemnymi nawarstwieniami, w szczególności obramienie z piaskowca; w dolnej części, zawierającej inskrypcję, kamień jest mocno wypłukany, rozwarstwia się, miejscami zatracając czytelność napisu.

Pokrywa krypty częściowo odsunięta, pokryta ciemnymi nawarstwieniami i nalotami glonów.

Po prawej stronie zachowany odcinek ogrodzenia. Metal silnie skorodowany, szczelnie pokryty produktami korozji.

Stan zachowania:

piaskowiec – bardzo zły,
piaskowiec/sztuczny kamień – zły,
granit – zadowalający.

N-9

Fragment odcinka muru ujętego po bokach słupkami zwieńczonymi u góry daszkami dwuspadowymi. Całość licowana cegłą żółtą z dodatkami cegły czerwonej – pasy dekoracyjne u góry i u dołu oraz na słupkach. Spoina barwiona w masie.

Występują drobne ubytki dachówek kryjących grzbiet muru.

Po lewej stronie zachowany odcinek kutego ogrodzenia szczelnie pokrytego produktami korozji.

Stan zachowania:

cegła -zadowolający.

N-10

Pomnik nagrobny w postaci niszy zwieńczonej trójkątnym szczytem ustawionej na niewysokim cokole na tle odcinka boniowanego muru, całość wykonana ze sztucznego kamienia. Płyta wieńcząca cokół na krawędzi dekorowana plecionką, parapet cokołu i pas w zwieńczeniu muru piaskowcowe.

Występują liczne uszkodzenia płyt, szczególnie w obrębie cokołu pomnika, odsłaniając zbrojenie z prętów metalowych; liczne miejsca głuche, odspojone od muru. W obrębie niszy w centralnej części pomnika liczne drobne spękania, ciemne naloty, nawarstwienia. W partii cokołowej zielone naloty glonów.

Elementy piaskowcowe, szczególnie parapet, wykazują zaawansowany stopień korozji, uszkodzenia mechaniczne i ubytki, wżery, osłabienie struktury.

Ponad pasem piaskowa w górnej części muru odsłonięty pas cegły, lico zmurszałe, nierówne, łuszczy się.

Miejsca otwartych ubytków zarośnięte bluszczem.

Stan zachowania:

sztuczny kamień – zły i bardzo zły
piaskowiec - zły.

posadowienia na wilgotnym gruncie w partii cokołowej obserwuje się rozwój mikroorganizmów (glony).

Płyta marmurowa nie wykazuje wyraźnych objawów korozji kamienia (żółtawe wyplamienia, powierzchnia lekko zmatowiona), brąza pozłotnicza użyta to uczytnienia napisów pociemniała i pozieleniała.

Klinkier czerwony zachowany bez ubytków i uszkodzeń, spoiny cementowe.

Pokrywa krypty nieznacznie odsunięta, powierzchnia kamienia lekko wypłukana, pokryta ciemnymi nalotami.

Stan zachowania:
piaskowiec – zły,
marmur – zadowolający,
cegła – zadowolający,
granit – zadowolający.

N-13

Pomnik nagrobny wykonany z marmuru, ustawiony na tle tynkowanego muru

W wielu miejscach kamień pokrywają ciemne nawarstwienia i zacieki, na krawędziach lub narożach występują drobne ubytki mechaniczne, odpryski. W dolnej części pomnika spękania.

Tynki miejscowo spęcherzone, odspojone od podłoża, łuszczą się na skutek zawilgocenia. Widoczne również początkowe stadia rozwoju kolonii glonów.

Brak płyty inskrypcyjnej, widoczne nierówne, pokruszone, łuszczące się lico muru.

Stan zachowania:
marmur – zły,
tynk – bardzo zły.

N-14

Pomnik nagrobny wykonany prawdopodobnie z wapienia muszlowego, odgradzony od sąsiadujących kwater krótkimi, niskimi murkami.

Powierzchnia materiału porowata, wypłukana, bloki okładziny łączone na zaprawie, spoiny wykruszone. Na powierzchni widoczne ciemne zacieki, nawarstwienia, drobne ubytki krawędzi.

Brak płyty inskrypcyjnej, widoczne otwory po jej mocowaniu.

Stan zachowania:
wapień – bardzo zły.

N-15

Fragment muru cmentarnego dekorowany płytkami i profilowanymi kształtkami ceramicznymi. Pokrywa krypty granitowa.

Płytki w kolorystyce brązowo-pomarańczowej ze wzorem żyłkowania marmuru, zachowane bez większych uszkodzeń, brak pięciu płytek w lewym górnym narożniku. Ciemniejsze płytki szklwione stanowiące profilowane obramowanie obszaru zachowane kompletnie, bez uszkodzeń. Szklwio zmatowione. Spoiny barwne – czerwone.

Pokrywa krypty odsunięta, kamień pokryty ciemnymi nalotami, rozwój mikroorganizmów.

Po prawej stronie kwatery na ziemi leży fragment kutego ogrodzenia.

Stan zachowania:

płytki ceramiczne – zadowalający,
granit – zły.

N-16

Fragment muru z okładziną imitującą podziały ciosów z żółtego piaskowca malowanego na ciemnoszary kolor lub mocno zabrudzonego, z czterema prostokątnymi wklęsłymi płycinami na płyty inskrypcyjne, w prawej skrajnej płycinie płyta bazaltowa/z czarnego granitu? z inskrypcją ze złożonymi literami: Elizabeth Schubert geb. 16.1. 1851 gst. 25.5.1930. Płyta krypty granitowa.

Całą powierzchnię piaskowca pokrywają ciemne nawarstwienia, zabrudzenia, zacieki oraz prawdopodobnie warstwa szarej farby. Miejscowo nawarstwienia złuszcza się odsłaniając osłabiony piaskowiec.

Na płycie inskrypcyjnej brak wyraźnych objawów korozji kamienia.

Płyta krypty pokryta ciemnymi nalotami, wypłukana, porastana przez mikroorganizmy.

W miejscach montowania metalowego ogrodzenia w kamień występują odpryski i uszkodzenia piaskowca spowodowane korozją metalowych elementów.

Stan zachowania:

piaskowiec – bardzo zły,
bazalt – dobry.

N-17

Pomnik nagrobny neogotycki, wykonany z szarego piaskowca, kwatera wyznaczona kutym ogrodzeniem.

Kamień wypłukany powierzchniowo, występują liczne ciemne nawarstwienia o charakterze uszczelniającym, miejscowo złuszczone, ubytki o charakterze wżerów.

Szczyt środkowy złamany, znajduje się u podnóża pomnika. Brak centralnej płyty inskrypcyjnej – odsłonięta cegła, oraz płyty przymocowanej pierwotnie do cokołu pomnika – widoczne metalowe kotwy. Na ziemi obok nagrobka znajduje się fragment krzyża, najprawdopodobniej pochodzący ze szczytu nagrobka.

Ogrodzenie metalowe pokrywa szczelna powłoka produktów korozji.

W bezpośrednim sąsiedztwie cokołu pomnika i podstawy rośnie drzewo (cis), którego rozwój korzeni zagraża bezpieczeństwu konstrukcji.

Stan zachowania:
piaskowiec – bardzo zły.

N-18

Pomnik nagrobny rodziny Thiel.

Wykonany z piaskowca, płyciny boczne tynkowane.

Kwaterę wyznacza kute ogrodzenie z metalowymi koszami na lampiony w narożach.

Płyta krypty granitowa.

Kamień jest powierzchniowo wypłukany, nastąpiła częściowa dezintegracja, występuje rozwarstwienie, złuszczenie, widoczne są liczne ubytki o charakterze wżerów, zatarcie wyrazistości rysunku detalu, na powierzchni ciemne nawarstwienia.

Napis wykuty w górnej części pomnika dobrze zachowany, czytelny.

Tynki są spęcherzone, odspojone od podłoża, występują ubytki, złuszczenia.

Pokrywa krypty wypłukana, pokryta ciemnymi nalotami, zabrudzeniami, rozwój mikroorganizmów.

Ogrodzenie metalowe skorodowane, występują ubytki drobnych elementów.

Stan zachowania:
piaskowiec – bardzo zły,
tynk – bardzo zły,
granit – zły.

N-19

Płyta inskrypcyjna marmurowa, proste obramienie tynkowane.

Tynk silnie skorodowany, powierzchnia nierówna, wypłukana. Na płycie marmurowej zacieki, zabrudzenia, brak poleru, powierzchnia wypłukana.

Inskrypcja czytelna: Ruhestätte/der Familien/ Böhm u. Weiss.

Stan zachowania:

marmur – zły

tynk – bardzo zły

N-20

Pomnik nagrobny w formie monopterosu (nie zachowana kopuła wsparta na czterech kolumnach, wewnątrz waza na prostopadłościennym postumencie. Całość w części przedniej (kolumny i belkowanie oraz waza z postumentem) wykonana z piaskowca, ślady polichromii – dwóch warstw chronologicznych. Tło niszy tynkowanie, cokół kamienny (piaskowiec).

Występuje powierzchniowe wypłukanie kamienia, piaskowiec miejscowo osypuje się, złuszcza. Spoiny bloków kamiennych zdegradowane, poszerzone szczeliny.

Na elementach kamiennych zachowane ślady polichromii:

- kolumny: ugier, na nim czerń (przemaalowanie lub nawarstwienia)

- waza: biel

Tynk spęcherzony, wypłukany, osypuje się, występują ubytki.

Nie zachowana kopuła, brak inskrypcji na pomniku.

Kamień i tynki zawilgocone wilgocią kapilarną i wodami opadowymi, na wszystkich elementach widoczny rozwój mikroorganizmów (głównie glony).

Stan zachowania:

piaskowiec – zły,

tynk – bardzo zły.

IV. POMNIKI WOLNOSTOJĄCE :

K1 (285)

Pomnik rodziny Becker, wykonany z bloków jasnoszarego granitu.
Inskrypcje:

Mühlenbesitzer

Robert Becker

* 15. 1. 1866, † 11. 2. 1929

Willi Becker

* 26. 9. 97, † 12.5.45

Hans Becker

* ----- 1896, † 9.7. 1915

Kamień pokryty ciemnymi nalotami.

Powierzchnia granitu matowa. Litery wypełnione czarną farbą.

Stan zachowania granitu zły.

K2 (203)

Pomnik nagrobny wykonany z bloków granitu o fakturowanej powierzchni, z cementowymi spoinami. W górnej części napis „GRAUPE”, 1. tercja XX w. Litery wypełnione czarną farbą.

Górną partię pomnika pokrywa mech, po kamieniu wspina się też bluszcz. Granit pokryty jest ciemnymi cienkimi nawarstwieniami oraz zielonymi nalotami glonów.

Płyty inskrypcyjne nie zachowane.

Kwatera otoczona metalowym płotem z granitowymi słupkami.

Płyty komór grobowych granitowe.

Stan zachowania granitu zły, miejscami bardzo zły.

K3

Pomnik nagrobny rodziny Frömsdorf wykonany z żółtego piaskowca,

Reinhold Frömsdorf

Geb. 24 Nov. 1886

Gest. D. 24. Nov. 1917

Ernst Frömsdorf

Geb. 15. Nov. 1886

Gest. 28 Juli 1915

Hans Ulrich Tschierschke
Geb. 16.10.00, gest. 12.7. ---

Bertha Frömsdorf
Geb. Ritter
Geb. 18. October 18—6
Gets. ----- 1933

Powierzchnia piaskowca pudruje się i osypuje, występują też liczne złuszczenia odsłaniające strukturę kamienia. Litery inskrypcji prawie nieczytelne, widoczne śladowe ilości ciemnoczerwonej farby. Na całości pomnika występują zielone oraz szaroczarne naloty i nawarstwienia. Od góry oraz na cokołach kamień porastany jest mchem oraz bluszczem.

Kwatera otoczona niskim metalowym ogrodzeniem na piaskowcowych słupkach.

Stan zachowania piaskowca bardzo zły

K4 (435)

Pomnik nagrobny rodziny Winkler wykonany z granitu (częściowo fakturowanego)

Napisy:

Płyta lewa :
Elizabeth Winkler
Geb. Bando
Geb. 31. Jan. 1869
Gest. 20. Jan. 1935

Płyta prawa :
Georg Winkler
Geb. D. 2. April 1863
Gest. D. 1. Jan. 1922

Płyta środkowa :
Erhard Winkler
Geb. D. 13. Juni 1898
Gefallen am 4 Nov. 1918

Hans Georg Winkler
Geb.d. 5 Mai 1904
Gest. 5. Dez. 1928

Powierzchnia granitu lekko wypłukana, na całości występują zielone oraz ciemnoszare naloty. Litery inskrypcji wypełnione ciemnoczerwoną farbą. Pomnik porośnięty bluszczem.

Stan zachowania granitu zły.

K5 (403)

Pomnik nagrobny Paula Menzla wykonany z jasnoszarego granitu, z polerowaną płytą inskrypcyjną z czarnego polerowanego granitu lub gabra;
napis: Paula Menzel , geb. D. 5. 4. 1868, gest. D. 5. 7.1915.

W strukturze kamienia występują drobne ubytki – wypłukane kryształy minerałów. Na cokole widoczne zielone naloty. Na powierzchni kamienia zacieki występujące na skutek działania wód opadowych. Powierzchnia płyty inskrypcyjnej częściowo utraciła poler.

Stan zachowania granitu zły,
czarny granit – zadowalający.

K6 (220)

Pomnik nagrobny rodziny Handlos
Wykonany z surowego granitu, płyta z inskrypcją być może pierwotnie szlifowana i polerowana.
Fritz Handlos, Bäckermeister, * 22.10.1868, † 29.12.1929
Marta Handlos , geb.Winkler, * 24.3.1870, † 19. 7. 1939

Powierzchnia kamienia w całości pokryta ciemnymi nalotami.

Wokół kwatery zachowane granitowe słupki, pomiędzy którymi pierwotnie zamontowane było metalowe ogrodzenie.

Stan zachowania granitu zły, w dolnej partii płyty bardzo zły.

K7

Pomnik nagrobny rodziny Leisner
Wykonany ze sztucznego kamienia w kolorze jasnokremowym z płytą inskrypcyjną w odcieniu czerwonym. W części środkowej płaskorzeźba.

Płyta lewa:
Pauline Leisner
Geb. Schubert
Geb. 14. 9. 1853
Gest. 28.10.1936

Płyta prawa :
Josef Leisner
Geb. 26.9.18 ----,
Gest. 11.12.1928

Płyta środkowa :
Ruhestatte der Familie Josef Leisner
Geb. 26.9.18 ---
Gest. 11.12.1928
Schaffen u. Streben
daß war das Leben!

Pomnik silnie odchylony od pionu do przodu.
Litery inskrypcji wypełnione czarną farbą, za wyjątkiem liter płyty prawej. Powierzchnia wypłukana. W załamaniach kamienia widoczne ciemne nawarstwienia, w partii cokołowej spęcherzone. Na całości delikatne zielone naloty.

Stan zachowania sztucznego kamienia zły, miejscami bardzo zły.

K8

Pomnik nagrobny Heinricha Schuberta.
Wykonany z żółtego piaskowca, fakturowanego w partii cokołowej, górną część stanowi krzyż z girlandą różaną.

Napis:
Heinrich Schubert, * 6.11.1839, † 26.9. 1920.

Podstawa pomnika pokryta ciemnymi i zielonymi nalotami, podobnie górna partia krzyża (glony). Na cokole występują wysolenia, spęcherzenia oraz rozwarstwienie kamienia. Górna warstwa powierzchni kamiennej osypuje się, powodując zacieranie rysunku rzeźbiarskiego. Widoczne także drobne ubytki mechaniczne w materiale oraz zacieki występujące na skutek działania wód opadowych – szczególnie na tylnej części pomnika.

Stan zachowania piaskowca bardzo zły.

K9

Pomnik nagrobny Hermanna Ossmanna.
Wykonany z białego kamienia (łupek?). Kamień częściowo łupany (surowy, nie gładzony), częściowo fakturowany (groszkowany) z cementowymi spoinami. Płyta inskrypcyjna wykonana ze sztucznego kamienia. Napis na płycie :

Friseurmeister
Hermann
Ossmann
* 20.8. 1862
† 18.3. 1929

Litery inskrypcji wypełnione czarną farbą.

Struktura kamienia rozwarstwiona i spękana – powstawanie ubytków. Na spoinach występują zielone naloty, pojawiają się także w nich młode rośliny.

Stan zachowania łupka zadowalający, sztuczny kamień – zły.

K10

Grób rodziny Goldmann

Kwatera cmentarna złożona z krypty z granitowym wiekiem oraz metalowego, niskiego ogrodzenia. Przed kryptą tabliczka z polerowanego, czarnego gabra z napisem „Familie Goldmann”.

Powierzchnia granitu w całości pokryta ciemnymi oraz zielonymi nalotami, gdzieś pojawia się mech. W partii przygruntowej, stanowiącej górne fragmenty ścian krypty, odsłonięte lico cegły, na skutek spękania kamienia, powstałego w wyniku korozji metalowych sztachet ogrodzenia.

Tabliczka z inskrypcją pęknięta.

Stan zachowania granitu zły.

K11

Pomnik nagrobny w formie obelisku umieszczonego na prostopadłościennym cokole mocowany za pomocą metalowego trzpienia, zalanego dodatkowo masą klejową (wtórnie?), prawdopodobnie z 4. ćw. XVIII w, styl - rokoko. Wykonany z szarego piaskowca, z tekstem inskrypcji umieszczonym na cokole – tekst trudny do odczytania z powodu złego stanu zachowania kamienia.

Powierzchnia piaskowca pokryta ciemnymi nawarstwieniami oraz zielonymi nalotami glonów, mocno porowata, wypłukana i osłabiona pudruje się. W dolnej części trzon obelisku spękany wskutek korozji metalowego trzpienia. Występują niewielkie ubytki mechaniczne. Kamień mocno zasolony, zwłaszcza w partii cokołowej z objawami typowymi dla występowania soli rozpuszczalnych w wodzie. Rysunek rzeźbiarski w wielu miejscach wyoblony i nieczytelny.

Stan zachowania piaskowca bardzo zły.

K12

Pomnik nagrobny Marii Magdaleny Petersen (?), ok. 1790 (?).

Pomnik nagrobny w formie obelisku umieszczonego na prostopadłościennym cokole mocowany za pomocą metalowego trzpienia, wykonany z szarego piaskowca w stylu rokokowym. Na cokole pola z tekstem, przeważnie słabo czytelnym bądź całkowicie zatartym, m.in. :

Frau Hauptman...
Maria Magdalena Petersen
geb... Reichel
lebtre (?) seit ...Decemb. 1762
Starb
... 1790

na kolejnym polu inskrypcja upamiętniająca zmarłe dzieci (?):

... Kinder
Henriette, Magdalena,
Amalia
... 1785 ...

Obelisk dość znacznie uszkodzony – liczne ubytki, m.in. w górnej partii, spękania. Powierzchnia piaskowca pokryta ciemnymi nawarstwieniami oraz warstwą zielonych nalotów glonów. Górna powierzchnia kamienia złuszcza się, odsłaniając jego strukturę. W partii cokołowej występują wysolenia oraz spękania. Poszerzone szczeliny pomiędzy poszczególnymi blokami kamienia.

Stan zachowania piaskowca bardzo zły.

K13

Kwaterna cmentarna złożona z krypty z granitowym wiekiem, na ceglany, pokrytym cementem cokole, ogrodzona niskimi, granitowymi słupkami, pomiędzy którymi pierwotnie umieszczono łańcuchy. Obecnie przy słupkach zachowały się wyłącznie dekoracyjne, brązowe elementy mocujące.

Powierzchnia kamienia pokryta ciemnymi nalotami. Cement na cokole popękany, odpada, odsłaniając lico cegły. Cegła rozwarstwiona, zawilgocona, popękana, pokryta mchem.

Stan zachowania granitu zły/bardzo zły.

K14

Pomnik nagrobny rodziny Bartsch

Na cokole wykonanym z szarego piaskowca ustawione dwie płyty nagrobne, posadowione z jasnoszarego marmuru (?) z napisem :

Płyta prawa :

Lehnguts und Fabrikebesitzerin
Johanna Helena
Bartsch
Geb. Scholz

Geb. D. 12 Januar 1804

Gest. D. 10 Nov. 1868

Płyta lewa :

Lehnguts und Fabrikebesitzer

Carl Friedrich

Bartsch

Zu Saebischdorf

Geb. D. 17. Decbr. 1798

Gest. D. 26 Jan. 1864

Litery inskrypcji wypełnione czarną farbą.

Pod tablicami głównymi mała tabliczka z polerowanego, czarnego, nieporowatego kamienia (marmur?) z napisem: „Sie Leben die der Tod getrennt Vereint der Himmel wieder.”

Cokół, wraz ze stopniem prowadzącym do kwatery, piaskowcowy skorodowany biologicznie (porosty, glony, mech), spękany na skutek korozji umieszczonych w kamieniu sztachet metalowego ogrodzenia.

Poniżej pomnika leży piaskowcowa płyta – zapewne fragment innego pomnika nagrobnego oraz postument pod pomnik w całości zarośnięte i pokryte ciemnymi i zielonymi nalotami oraz mchem, który zasłania rysunek rzeźbiarski. Kamień rozwarstwiony, spęcherzony, złuszcza się wraz z górną powierzchnią, odsłaniając wewnętrzną strukturę.

Płyta z jasnoszarego marmuru miejscami silnie wypłukana na powierzchni, pokryta ciemnymi oraz zielonymi nalotami.

Kwatera otoczona wysokim, metalowym ogrodzeniem, na którym zachowały się dekoracyjne elementy (szyszki) z białego metalu (stop cynowo-ołowiowy?).

Stan zachowania sztucznego kamienia zły,
piaskowiec - bardzo zły
czarny granit – zły.

K15 (837)

Pomnik nagrobny rodziny Roeschke

Wykonany z fakturowanego granitu, z tablicą inskrypcyjną z granitu polerowanego, o treści :

Emil Roeschke

Geb. 18.2.1862

Gest. 10.7. 1921

Hedwig Roeschke, geb. Weiss
Geb. 16.9.1867
Gest. 27.5.1933

Litery inskrypcji wypełnione czarną farbą.

Powierzchnia granitu lekko wypłukana, w dolnej partii widoczne ciemne nawarstwienia. Na całości zacieki spowodowane działaniem wód opadowych – w tych miejscach ciemne naloty. Na powierzchni płyty inskrypcyjnej widoczne ślady poleru, który częściowo uległ zmatowieniu.

Stan zachowania: zły.

3. PROGRAM PAC KONSERWATORSKICH

3.A.Wnioski i założenia konserwatorskie

Obiekty charakteryzują się dużą różnorodnością materiałową i bardzo zróżnicowanym stanem zachowania.

Niniejszy program zakłada konserwację zachowawczą i techniczną obiektów z elementami konserwacji estetyzującej. Nie przewidując uzupełniania brakujących elementów pomników, w szczególności wykonywania prac rekonstrukcyjnych, z wyłączeniem prac o charakterze budowlanym (naprawa bądź odtworzenie tynków czy innych elementów jak np. posadzki w kaplicach, rekonstrukcja kopuły w pomniku N-20, posadzek w kaplicach, zostały opracowane w odrębnym opracowaniu projektowym). W pierwszej kolejności należy ustabilizować i wzmocnić konstrukcję pomników a także odciąć je od źródła zawilgocenia. W przypadku pomników lub ich części posiadających pierwotnie powierzchnie polerowane należy poler przywrócić. Elementy dekoracyjne metalowe należy poddać konserwacji zachowawczej z przywróceniem kształtu detali zdeformowanych (powyginanych). Należy także przywrócić pierwotny wygląd inskrypcjom (złocenia, podmalowania). Wszystkie obiekty powinny zostać zabezpieczone przed dalszym niekorzystnym oddziaływaniem warunków atmosferycznych poprzez wykonanie zabiegu hydrofobizacji (materiały porowate i nieporowate nie posiadające poleru) po wcześniejszym wykonaniu izolacji przeciwwilgociowej (porowate-nasiąkliwe), bądź naniesienie powłoki ochronnej mikrowosku (powierzchnie pierwotnie polerowane).

3.B. Szczegółowy program prac konserwatorskich

3.1. PIASKOWIEC I SZTUCZNY KAMIEŃ

Obiekty, których stan zachowania określono jako **zadowalający** nie wymagają przeprowadzenia impregnacji wzmacniającej (p.7), wykonania podklejenia, iniekcji szczelin i spękań (p.8) oraz prac o charakterze rozbiórkowo-montażowym (p.9)

Obiekty, których stan zachowania określono jako **zły** wymagają przeprowadzenia impregnacji wzmacniającej o charakterze powierzchniowym (p.7) oraz nie wymagają prac rozbiórkowo-montażowych (p.9)

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania.
2. Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia na sucho w celu usunięcia luźnych zabrudzeń.
3. Usunięcie wtórnych napraw i zwierzęcych spoin.
4. Czyszczenie właściwe piaskowca:
 - a) mycie wodą pod ciśnieniem; ciśnienie wody w zakresie 50 – 140 bar);
 - b) czyszczenie chemiczne przy pomocy kwaśnego środka zawierającego jako składnik aktywny fluorek amonu (np. Remmers Alkutex Fassadenreiniger-Paste, Coverax Covexan) po wykonaniu prób i ocenie skuteczności;

- c) czyszczenie powierzchni piaskowca strumieniem pary (wytwornica pary np. DE 4002 firmy Kaercher).
 - d) doczyszczanie mechaniczne (ręczne) skalpelami, nożami, dłutami, kamieniami ściernymi itp. z pozostałych nawarstwień powierzchniowych i zabrudzeń;
5. Odsolenie obiektu metodą migracji soli do rozszerzonego środowiska (okłady z wody destylowanej i waty celulozowej)
6. Dezynfekcja np. Coverax Sterylan D, stęż. 1-3%.
7. Wzmocnienie struktury osłabionych i osypujących się partii kamienia hydrofilnym preparatem krzemooorganicznym na bazie tetraetoksylanu, np. Remmers Funcosil 300.
8. Iniekcja spękań, łusek i szczelin w kamieniu środkiem konsolidującym (drobne szczeliny dyspersją akrylową Primal AC-33, większe roztworem uelastycznionej żywicy krzemooorganicznej Remmers Funcosil KSE 500 STE z wypełniaczem Funcosil KSE Fullstoff A/B).
9. Zdjęcie luźnych fragmentów kamienia i powtórne zamontowanie oraz ewentualne dodatkowe wzmocnienie mocowania w sposób mechaniczny.
10. Oczyszczenie elementów metalowych (kotew) z produktów korozji i zabezpieczenie antykorozyjne farbą Hammerite, ewentualna wymiana skorodowanych kotew na nowe mosiężne lub ze stali niekorodującej.
11. Uzupełnienie ubytków w kamieniu i spoin
- a/ piaskowiec: przy użyciu gotowych barwionych w masie zapraw restauratorskich do kamienia (np. Funcosil Restauriermörtel firmy Remmers).
 - b/ sztuczny kamień: zaprawy mineralne barwione w masie na bazie spoiw hydraulicznych – cement biały M52 - z odpowiednimi wypełniaczami imitujące strukturę i barwę oryginału
 - c/ gips (elementy wystroju Kaplicy III): przy użyciu gipsu ceramicznego
12. Scalenie kolorystyczne uzupełnień laserunkową farbą krzemooorganiczną, np. Remmers Funcosil Historic Lasur.
13. Impregnacja hydrofobowa roztworem żywicy silikonowej np. Remmers Funcosil SNL.
14. Wykonanie opisowo-fotograficznej dokumentacji powykonawczej.

3.2. GRANIT I SKAŁY MAGMOWE

Obiekty, których stan zachowania określono jako **zadawalający** nie wymagają przeprowadzenia impregnacji wzmacniającej (p.7) oraz prac rozbiórkowo-montażowych (p.9)

- 1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania.
- 2. Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia na sucho w celu usunięcia luźnych zabrudzeń.
- 3. Czyszczenie właściwe granitu:
 - a) mycie wodą pod ciśnieniem; ciśnienie wody w zakresie 50 – 180 bar);
 - b) **powierzchnie pierwotnie nie posiadające poleru**: czyszczenie chemiczne przy pomocy kwaśnego środka zawierającego jako składnik aktywny fluorek amonu (np. Remmers Alkutex Fassadenreiniger-Paste, Coverax Covexan) po wykonaniu prób i ocenie skuteczności;

- c) czyszczenie powierzchni granitu strumieniem pary (wytwornica pary np. DE 4002 firmy Kaercher).
- d) doczyszczanie mechaniczne (ręczne) skalpelami, nożami, dłutami, kamieniami ściernymi itp. z pozostałych nawarstwień powierzchniowych i zabrudzeń;
- 4. Profilaktyczne odsolenie obiektu - okłady z wody destylowanej i waty celulozowej)
- 5. Dezynfekcja np. Coverax Sterylan D, stęż. 1-3%.
- 6. Oczyszczenie elementów metalowych (kotew) z produktów korozji i zabezpieczenie antykorozyjne np. farbą Hammerite, ewentualna wymiana skorodowanych kotew na nowe mosiężne lub wykonane ze stali niekorodującej.
- 7. Wzmocnienie struktury osłabionych i osypujących się partii kamienia hydrofilnym preparatem krzemooorganicznym na bazie tetraetoksylanu, np. Remmers Funcosil 300.
- 8. Iniekcja spękań, łusek i szczelin w kamieniu środkiem konsolidującym (drobne szczeliny dyspersją akrylową Primal AC-33, większe roztworem niskolepkiej żywicy epoksydowej, np. Remmers Iniektionsharz
- 9. Uzupełnienie ubytków przy użyciu żywic syntetycznych z odtworzeniem barwy i struktury kamienia; żywice np. epoksydowe Akepox 5010 lub poliestrowe Tenax Solido Transparente z ewentualnym dodatkiem wypełniaczy mineralnych; po związaniu obróbka z nadaniem faktury właściwej dla uzupełnianego elementu.
- 10. Uzupełnienie spoin.
- 11. Hydrofobizacja powierzchni **pierwotnie nie posiadających poleru** roztworem żywicy silikonowej np. Remmers Funcosil SNL.
- 12. Przywrócenie poleru w partiach oryginalnie polerowanych – metody mechaniczne
- 13. Zabezpieczenie powierzchni polerowanych powłoką ochronną z mikrowosku, np. Cosmoloid H 80 i przepolerowanie
- 14. Podmalowanie napisów – inskrypcji zgodnie z pierwowzorem (dotyczy części obiektów).
- 15. Wykonanie opisowo-fotograficznej dokumentacji powykonawczej.

3.3. MARMUR I WAPIEŃ

Obiekty, których stan zachowania określono jako **zadowalający** nie wymagają przeprowadzenia impregnacji wzmacniającej (p.7) oraz prac rozbiórkowo-montażowych (p.9)

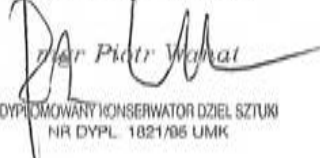
- 1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania.
- 2. Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia na sucho w celu usunięcia luźnych zabrudzeń.
- 3. Czyszczenie właściwe marmuru:
 - a) mycie wodą pod ciśnieniem; ciśnienie wody w zakresie 50 – 140 bar);
 - b) **powierzchnie pierwotnie nie posiadające poleru**: czyszczenie chemiczne przy pomocy roztworów 10-20% obojętnego i kwaśnego węglanu amonu;
 - c) czyszczenie powierzchni piaskowca strumieniem pary (wytwornica pary np. DE 4002 firmy Kaercher).
 - d) doczyszczanie mechaniczne (ręczne) skalpelami, nożami, dłutami, kamieniami ściernymi itp. z pozostałych nawarstwień powierzchniowych i zabrudzeń;

4. Profilaktyczne odsolenie obiektu - okłady z wody destylowanej i waty celulozowej)
5. Dezynfekcja np. Coverax Sterylan D, stęż. 1-3%.
6. Oczyszczenie elementów metalowych (kotew) z produktów korozji i zabezpieczenie antykorozyjne np. farbą Hammerite, ewentualna wymiana skorodowanych kotew na nowe mosiężne lub wykonane ze stali niekorodującej.
7. Wzmocnienie struktury osłabionych i osypujących się partii kamienia roztworem żywicy akrylowej Paraloid 72 w toluenie (dobór stężenia i krotność zabiegu określić metoda prób).
8. Iniekcja spękań, łusek i szczelin w kamieniu środkiem konsolidującym (drobne szczeliny dyspersją akrylową Primal AC-33, większe roztworem niskolepkiej żywicy epoksydowej, np. Remmers Iniektionsharz
9. Uzupełnienie ubytków
a/ **marmury właściwe i wapienie zbite**: przy użyciu żywic syntetycznych z odtworzeniem barwy i struktury marmuru; żywice np. epoksydowe Akepox 5010 lub poliestrowe Tenax Solido Transparente z ewentualnym dodatkiem kruszyw marmurowych;
b/ **wapienie porowate**: uzupełnienie ubytków w kamieniu i spoin przy użyciu barwionych w masie zapraw na bazie spoiw wapiennych lub wapienno-cementowych (dodatki cementu portlandzkiego białego M52) z kruszywem węglanowym, barwionych na kolor lokalny kamienia.
10. Uzupełnienie spoin.
11. Hydrofobizacja powierzchni **pierwotnie nie posiadających poleru** roztworem żywicy silikonowej np. Remmers Funcosil SNL.
12. Przywrócenie poleru w partiach oryginalnie polerowanych – metody mechaniczne
13. Zabezpieczenie powierzchni polerowanych powłoką ochronną z mikrowosku, np. Cosmoloid H 80 i przepolerowanie
14. Podmalowanie napisów – inskrypcji zgodnie z pierwowzorem (dotyczy części obiektów).
15. Wykonanie opisowo-fotograficznej dokumentacji powykonawczej.

3.4. ELEMENTY DEKORACYJNE METALOWE

1. Demontaż krat i wstępne oczyszczenie powierzchni ręcznie, szczotkami metalowymi.
2. Doczyszczanie powierzchni metalu z produktów korozji metodą strumieniowo-ścierną (np. maczka kwarcowa lub piasek kwarcowy drobnej frakcji).
3. Doczyszczanie fizyko-chemiczne ewentualnych pozostałości farb.
4. Przywrócenie kształtu zdeformowanych (powyginanych) elementów.
5. Naprawa skorodowanych lub zniszczonych łączów (nity itp)
6. W przypadku metali kolorowych (brąz – K-13, stop cynowo-ołowiowy – K-14) założenie podkładu pod farbę do metali kolorowych.
7. Zabezpieczenie całej powierzchni farbą do metalu typu Hammereit stabilizującą ewentualne ogniska korozji i zabezpieczającą powierzchnię.
8. Ponowny montaż krat i elementów metalowych.

Opracował:
mgr Piotr Wanat
dypl. konserwator dzieł sztuki
nr dypl. 1821 UMK/Toruń

DYPLOMOWANY KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
NR DYPL. 1821/08 UMK

4. SPIS FOTOGRAFII

- Fot.1. Mur zachodni, widok ogólny. Kaplica I i II.
Fot.2. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery W-1 – W-4.
Fot.3. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery W-4 – W-5.
Fot.4. Mur zachodni, widok ogólny. Kaplica III – kwatera W-11.
Fot.5. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery W-12 – W-17.
Fot.6. Mur północny, widok ogólny. Kwatery N-1 – N-4.
Fot.7. Mur północny, widok ogólny. Kwatery N-9 – N-15.
Fot.8. Mur północny. Kwatera N-20.
Fot.9. Kaplica I, C.Dorf geb.Leuckert i E.G.Laube, widok ogólny od frontu.
Fot.10. Kaplica I, C.Dorf geb.Leuckert i E.G.Laube, detal – krata wejściowa.
Fot.11. Kaplica I, C.Dorf geb.Leuckert i E.G.Laube, ściana południowa.
Fot.12. Kaplica I, C.Dorf geb.Leuckert i E.G.Laube, wnętrze, pomnik nagrobny.
Fot.13. Kaplica II, widok ogólny, ściana frontowa.
Fot.14. Kaplica II, wnętrze, ściana północna.
Fot.15. Pomnik nagrobny rodziny Steinberg (W-1).
Fot.16. Pomnik nagrobny rodziny Steinberg (W-1).
Fot.17. Pomnik nagrobny W-2, widok ogólny.
Fot.18. Pomnik nagrobny W-2, detal.
Fot.19. Mur zachodni, kwatera W-4, widok ogólny.
Fot.20. Kwatera W-4, płyta inskrypcyjna P.H.Klose.
Fot.21. Kwatera W-5, pomnik nagrobny rodziny Guntzel.
Fot.22. Kwatera W-5, detal.
Fot.23. Kwatera W-6, widok ogólny.
Fot.24. Kwatera W-6, detal – ogrodzenie.
Fot.25. Kwatera W-7, widok ogólny.
Fot.26. Kwatera W-7, detal.
Fot.27. Kwatera W-8, widok ogólny.
Fot.28. Kwatera W-8, detal powierzchni.
Fot.29. Pomnik nagrobny (W-9) A.Kosina geb.Haasin.
Fot.30. Pomnik nagrobny (W-9) A.Kosina geb.Haasin.
Fot.31. Pomnik nagrobny (W-10), widok ogólny.
Fot.32. Pomnik nagrobny (W-10), detal.
Fot.33. Płyta nagrobna (W-12), widok ogólny.
Fot.34. Płyta nagrobna (W-12), detal.
Fot.35. Pomnik nagrobny (W-13), widok ogólny.
Fot.36. Pomnik nagrobny (W-13), detal.
Fot.37. Pomnik nagrobny (W-14), widok ogólny.
Fot.38. Pomnik nagrobny (W-14), detal.
Fot.39. Pomnik nagrobny rodziny Engmann (W-15).
Fot.40. Ogrodzenie kwatery (W-15).
Fot.41. Kwatera W-16, widok ogólny.
Fot.42. Kwatera W-16, detal kamienny.
Fot.43. Rama na płytę nagrobną (W-17), widok ogólny.
Fot.44. Rama na płytę nagrobną (W-17), detal.

- Fot.45. Kwatera N-1, obramienie płyty inskrypcyjnej.
- Fot.46. Kwatera N-1, detal ogrodzenia.
- Fot.47. Kwatera N-2, obramienie płyty inskrypcyjnej.
- Fot.48. Kwatera N-2, detal obramienia płyty.
- Fot.49. Kwatera N-3 z kamienną płytą heraldyczną.
- Fot.50. Kwatera N-3, detal – płyta heraldyczna.
- Fot.51. Pomnik nagrobny N-4, widok ogólny.
- Fot.52. Pomnik nagrobny N-4, detal.
- Fot.53. Kwatera N-5, mur z płytami inskr., widok ogólny.
- Fot.54. Kwatera N-5, detal – płyta inskrypcyjna.
- Fot.55. Kwatera N-7, widok ogólny.
- Fot.56. Kwatera N-7, detal zwieńczenia.
- Fot.57. Pomnik nagrobny rodziny Leuschner (N-8).
- Fot.58. Pomnik nagrobny rodziny Leuschner (N-8), detal.
- Fot.59. Pomnik nagrobny N-10, widok ogólny.
- Fot.60. Pomnik nagrobny N-10, detal.
- Fot.61. Kwatera N-11, widok ogólny.
- Fot.62. Kwatera N-11, detal okładziny muru.
- Fot.63. Pomnik nagrobny rodziny Polte (N-12).
- Fot.64. Pomnik nagrobny rodziny Polte (N-12), detal.
- Fot.65. Pomnik nagrobny N-13, widok ogólny.
- Fot.66. Pomnik nagrobny N-13, detal.
- Fot.67. Pomnik nagrobny N-14, widok ogólny.
- Fot.68. Pomnik nagrobny N-14, detal powierzchni.
- Fot.69. Kwatera N-16 z płytą inskrypcyjną Elizabeth Schubert.
- Fot.70. Kwatera N-16, detal – płyta inskrypcyjna.
- Fot.71. Pomnik nagrobny N-17, widok ogólny.
- Fot.72. Pomnik nagrobny N-17, detal.
- Fot.73. Pomnik nagrobny N-18, widok ogólny.
- Fot.74. Pomnik nagrobny N-18, detal.
- Fot.75. Kwatera N-19, płyta inskrypcyjna.
- Fot.76. Pomnik nagrobny N-20, widok ogólny.
- Fot.77. Pomnik nagrobny N-20, widok ogólny.
- Fot.78. Pomnik nagrobny N-20, detal.
- Fot.79. Kaplica III, widok ogólny od frontu.
- Fot.80. Kaplica III, widok na ścianę wschodnią.
- Fot.81. Kaplica III, drewniana konstrukcja dachu.
- Fot.82. Kaplica III, wewnątrz – pomnik nagrobny.
- Fot.83. Pomnik nagrobny rodziny Becker, K-1 (285).
- Fot.84. Pomnik nagrobny rodziny Becker, K-1 (285), detal.
- Fot.85. Pomnik nagrobny K-2 (203), widok ogólny.
- Fot.86. Pomnik nagrobny K-2 (203), detal.
- Fot.87. Pomnik nagrobny rodziny Frömsdorf, K-3.
- Fot.88. Pomnik nagrobny rodziny Frömsdorf, K-3, detal.
- Fot.89. Pomnik nagrobny rodziny Winkler, K-4 (435)
- Fot.90. Pomnik nagrobny rodziny Winkler, K-4, detal.
- Fot.91. Pomnik nagrobny Paula Menzela, K-5 (403).
- Fot.92. Pomnik nagrobny K-5, detal tablicy inskrypcyjnej.

- Fot.93. Pomnik nagrobny rodziny Handlos, K-6 (220).
- Fot.94. Pomnik nagrobny K-6 (220), detal.
- Fot.95. Pomnik nagrobny rodziny Leisner, K-7.
- Fot.96. Pomnik nagrobny rodziny Leisner, K-7, detal.
- Fot.97. Pomnik nagrobny Heinricha Schuberta, K-8.
- Fot.98. Pomnik nagrobny Heinricha Schuberta, K-8, detal.
- Fot.99. Pomnik nagrobny Hermanna Ossmanna, K-9.
- Fot.100. Pomnik nagrobny Hermanna Ossmanna, K-9, detal.
- Fot.101. Kwatera grobowa rodziny Goldmann, K-10.
- Fot.102. Kwatera grobowa rodziny Goldmann, K-10, detal.
- Fot.103. Obelisk K-11, widok ogólny.
- Fot.104. Obelisk K-11, detal.
- Fot.105. Obelisk K-12, widok ogólny.
- Fot.106. Obelisk K-12, detal.
- Fot.107. Kwatera N-13, widok ogólny.
- Fot.108. Kwatera N-13, detal słupka ogrodzenia.
- Fot.109. Pomnik nagrobny rodziny Bartsch, kwat. K-14.
- Fot.110. Pomnik nagrobny rodziny Bartsch, K-14, detal.
- Fot.111. Pomnik nagrobny rodziny Roeschke, K-15 (837).
- Fot.112. Pomnik nagrobny rodziny Roeschke, K-15, detal.

Fot.1. Mur zachodni, widok ogólny. Kaplica I i II.

Fot.2. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery od W-1 do W-4.

Fot.3. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery od W-4 do W-6.

Fot.4. Mur zachodni, widok góry. Kaplica III do kwatery W-11.

Fot.5. Mur zachodni, widok ogólny. Kwatery od W-12 do W-17.

Fot.6. Mur północny, widok ogólny. Kwatery od N-1 do N-4.

Fot.7. Mur północny, widok ogólny. Kwatery od N-9 do N-15.

Fot.8. Mur północny. Kwatera N-19.

Fot.9. Kaplica I, widok ogólny od frontu.

Fot.10. Kaplica I, detal - krata wejściowa.

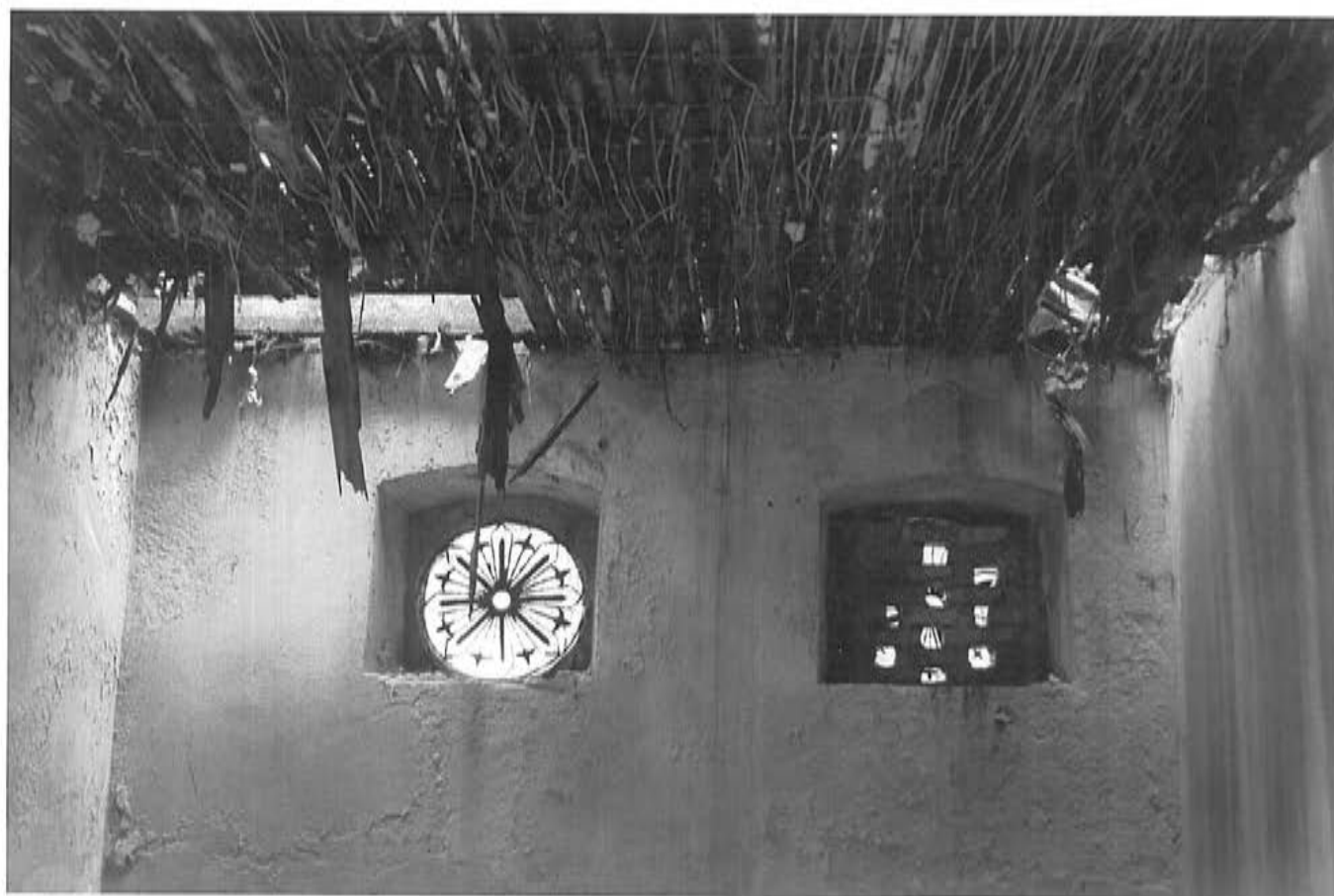
Fot.11. Kaplica I, ściana południowa.

Fot.12. Kaplica I, C.Dorf i E.G.Laube, wnętrze, pomnik nagrobny.

Fot.13. Kaplica II, widok ogólny, ściana frontowa.

Fot.14. Kaplica II, wnętrze - Ściana północna.

Fot.15. Pomnik nagrobny rodziny Steinberg (W-1).

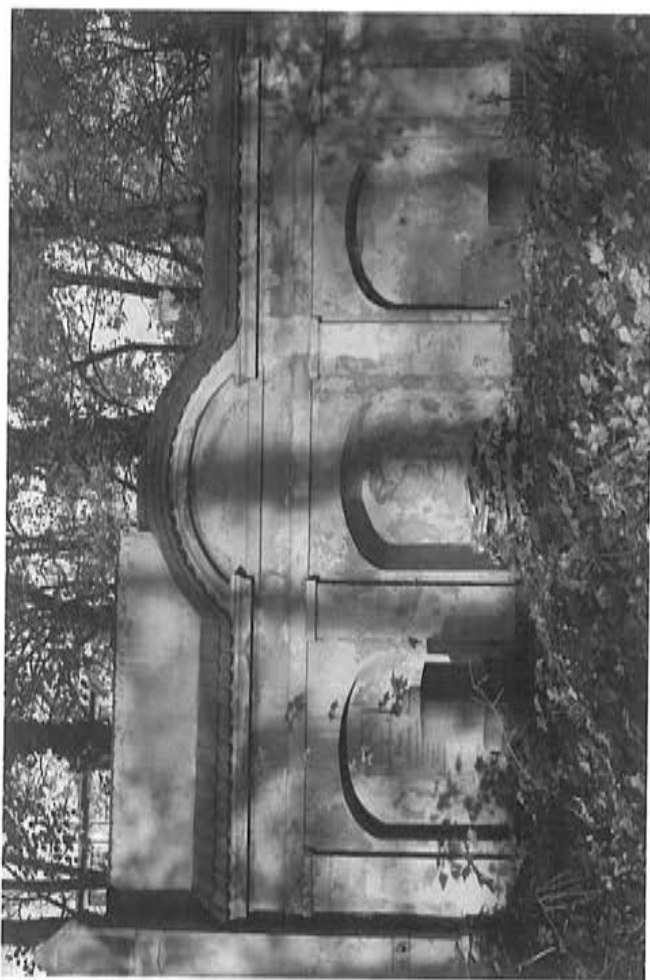
Fot.16. Pomnik nagrobny rodziny Steinberg (W-1).

Fot.17. Pomnik nagrobny (W-2), widok ogólny.

Fot.18. Pomnik nagrobny (W-2), detal.

Fot.19. Mur zachodni, kwatera W-4, widok ogólny.

Fot.20. Kwatera W-4, płyta inskrypcyjna P.H.Klose.

Fot.21. Kwatera W-5, pomnik rodziny Guntzel.

Fot.22. Kwatera W-5, detal.

Fot.23. Kwatera W-6, widok ogólny.

Fot.24. Kwatera W-6, detal - ogrodzenie.

Fot.25. Kwatera W-7, widok ogólny.

Fot.26. Kwatera W-7, detal.

Fot.27. Kwatera W-8, widok ogólny.

Fot.28. Kwatera W-8, detal powierzchni.

Fot.29. Pomnik nagrobny (W-9) A.Kosina geb.Haasin.

Fot.30. Pomnik nagrobny (W-9) A.Kosina geb.Haasin.

Fot.31. Pomnik nagrobny W-10.

Fot.32. Pomnik nagrobny (W-10), detal.

Fot.33. Pomnik W-12, widok ogólny.

Fot.34. Pomnik W-12, detal.

Fot.35. Pomnik nagrobny (W-13), widok ogólny.

Fot.36. Pomnik nagrobny (W-13), detal.

Fot.37. Pomnik nagrobny (W-14), widok ogólny.

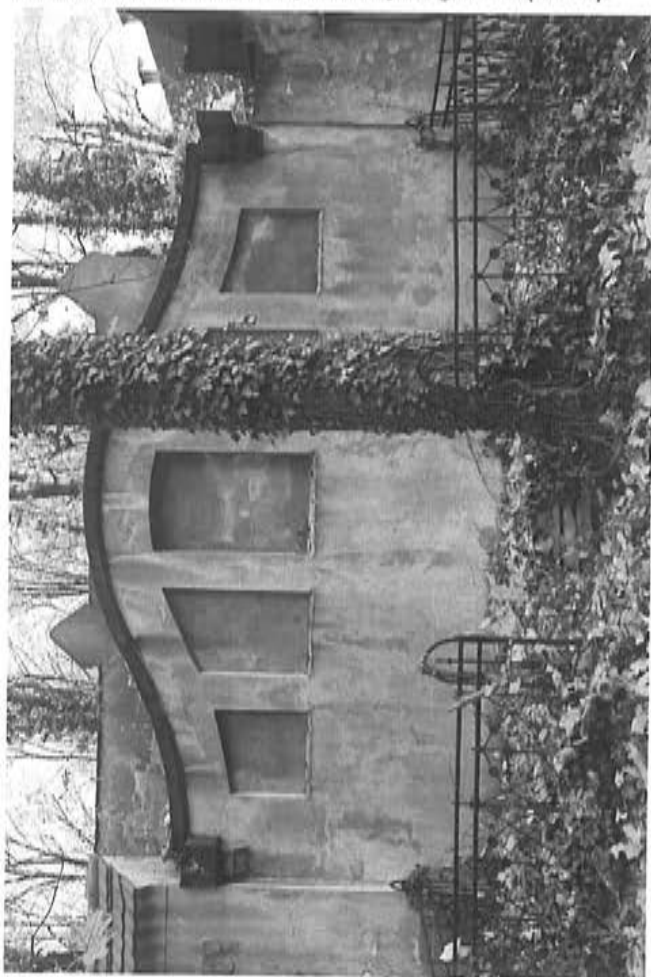
Fot.38. Pomnik nagrobny (W-14), detal.

Fot.39. Pomnik nagrobny rodziny Engmann (W-15).

Fot.40. Ogródzenie kwatery W-15.

Fot.41. Kwatera W-16, widok ogólny.

Fot.42. Kwatera W-16, detal kamienny.

Fot.43. Pomnik W-17, widok ogólny.

Fot.44. Pomnik W-17, detal.

Fot.45. Kwatera N-1, obramienie płyty inskrypcyjnej.

Fot.46. Kwatera N-1, detal ogrodzenia.

Fot.47. Kwatera N-2, obramienie płyty inskrypcyjnej.

Fot.48. Kwatera N-2, detal obramienia płyty.

Fot.49. Kwatera N-3 z kamienną płytą heraldyczną.

Fot.50. Kwatera N-3, detal - płyta heraldyczna.

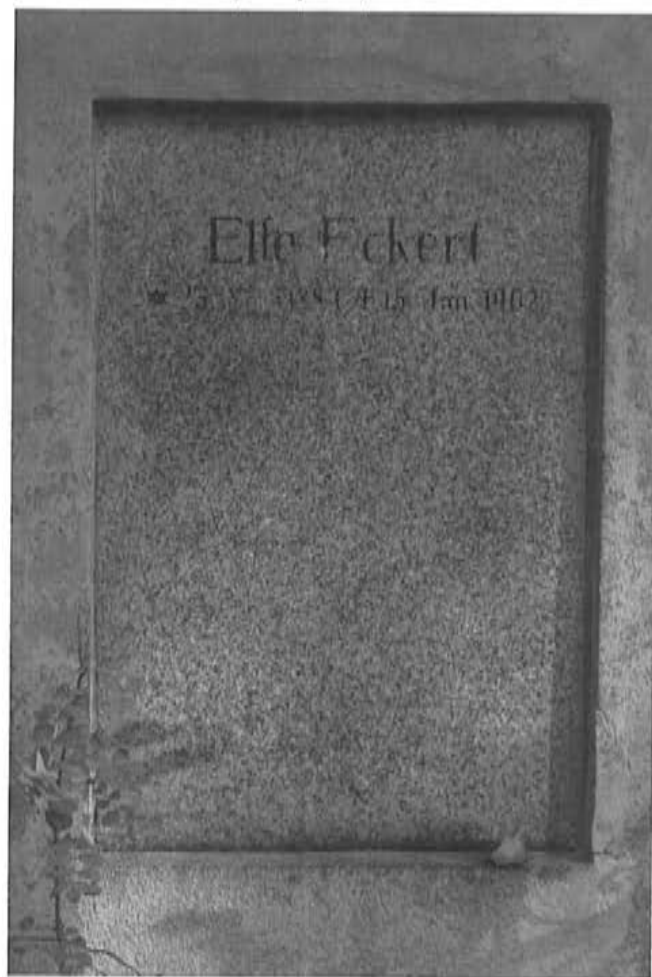
Fot.51. Pomnik nagrobny N-4, widok ogólny.

Fot.52. Pomnik nagrobny N-4, detal.

Fot.53. Kwatera N-5, mur z płytami inskr., widok ogólny.

Fot.54. Kwatera N-5, detal - płyta inskrypcyjna.

Fot.55. Kwatera N-7, widok ogólny.

Fot.56. Kwatera N-7, detal zwieńczenia.

Fot.57. Pomnik nagrobny rodziny Leuschner (N-8).

Fot.58. Pomnik nagrobny rodziny Leuschner (N-8), detal.

Fot.59. Pomnik nagrobny N-10, widok ogólny.

Fot.60. Pomnik nagrobny N-10, detal.

Fot.61. Kwatera N-11, widok ogólny.

Fot.62. Kwatera N-11. detal okładziny muru.

Fot.63. Pomnik nagrobny rodziny Polte (N-12).

Fot.64. Pomnik nagrobny rodziny Polte (N-12), detal.

Fot.65. Pomnik nagrobny N-13, widok ogólny.

Fot.66. Pomnik nagrobny N-13, detal.

Fot.67. Pomnik nagrobny N-14, widok ogólny.

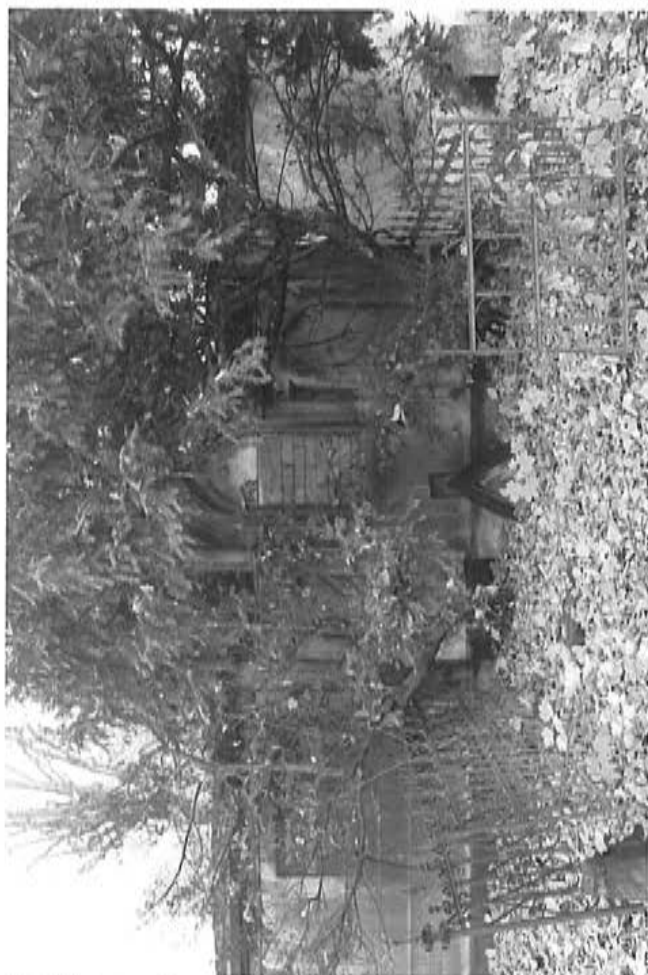
Fot.68. Pomnik nagrobny N-14, detal powierzchni.

Fot.69. Kwatera N-16 z tablicą inskr. Elizabeth Schubert.

Fot.70. Kwatera N-16, detal - płyta inskrypcyjna.

Fot.71. Pomnik nagrobny N-17, widok ogólny.

Fot.72. Pomnik nagrobny N-17, detal.

Fot.73. Pomnik nagrobny N-18, widok ogólny.

Fot.74. Pomnik nagrobny N-18, detal.

Fot.75. Kwatera N-19, płyta inskrypcyjna.

Fot.76. Pomnik nagrobny N-20, widok ogólny.

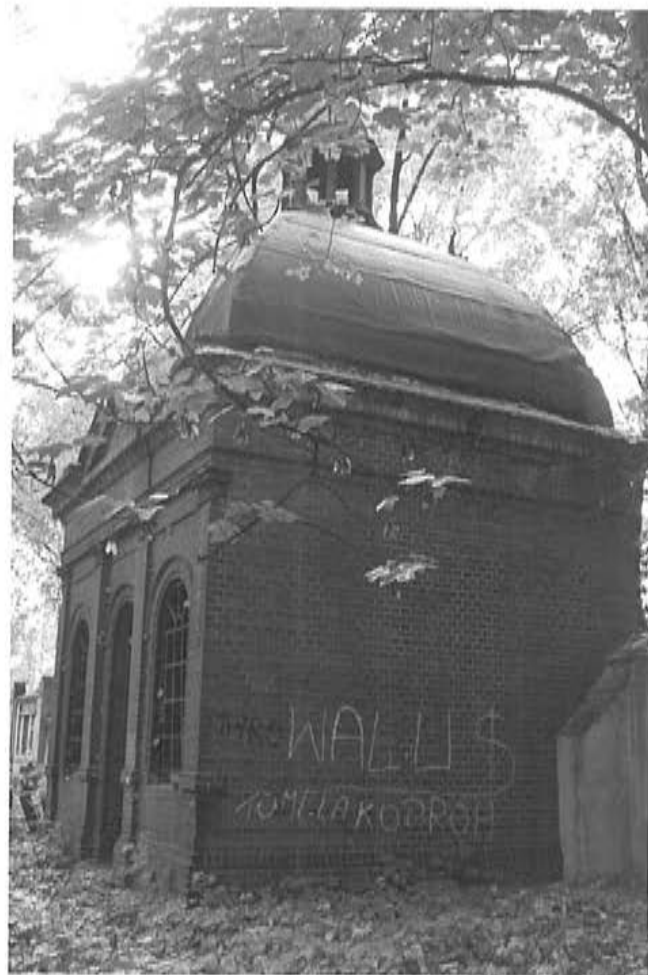
Fot.77. Pomnik nagrobny N-20, widok ogólny.

Fot.78. Pomnik nagrobny N-20, detal.

Fot.79. Kaplica III, widok ogólny od frontu.

Fot.80. Kaplica III, widok na ścianę wschodnią.

Fot.81. Kaplica III, drewniana konstrukcja kopuły.

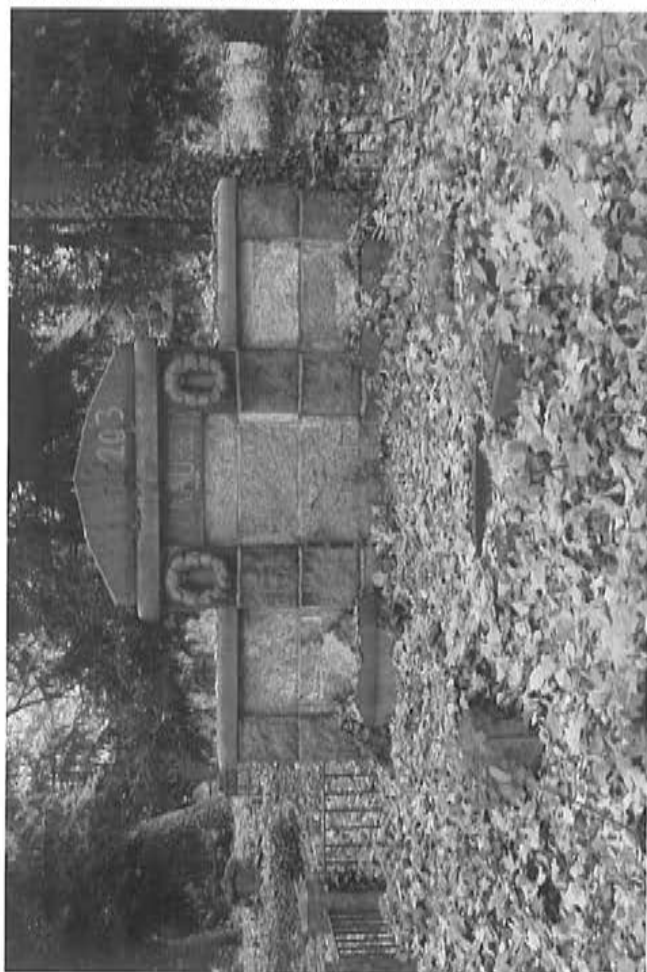
Fot.82. Kaplica III, wnętrze - pomnik nagrobny.

Fot.83. Pomnik nagrobny rodziny Becker, K-1 (285).

Fot.84. Pomnik nagrobny rodziny Becker, K-1. detal.

Fot.85. Pomnik nagrobny K-2 (203), widok ogólny.

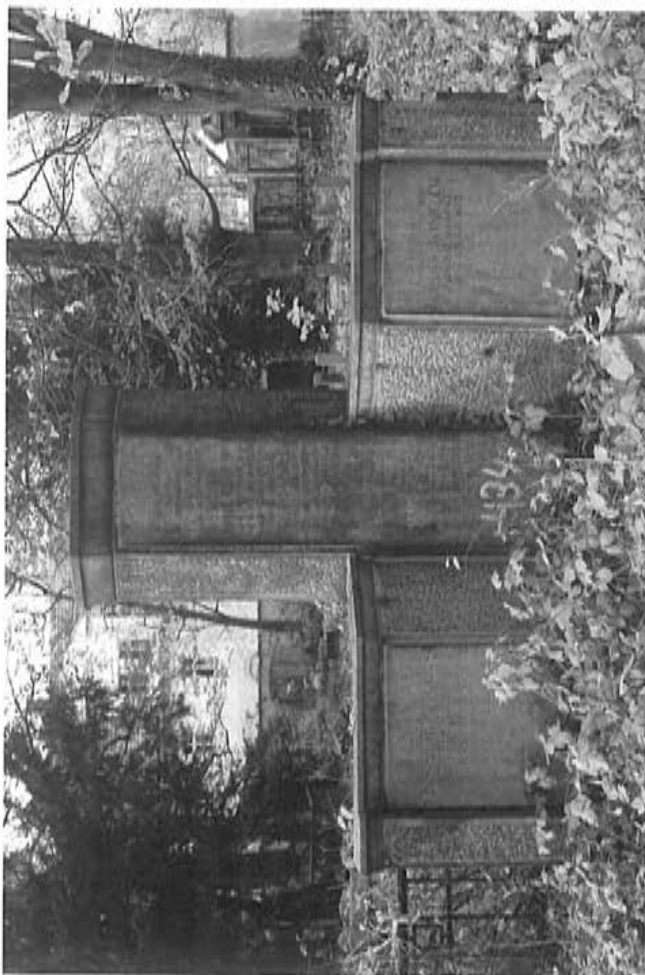
Fot.86. Pomnik nagrobny K-2 (203), detal.

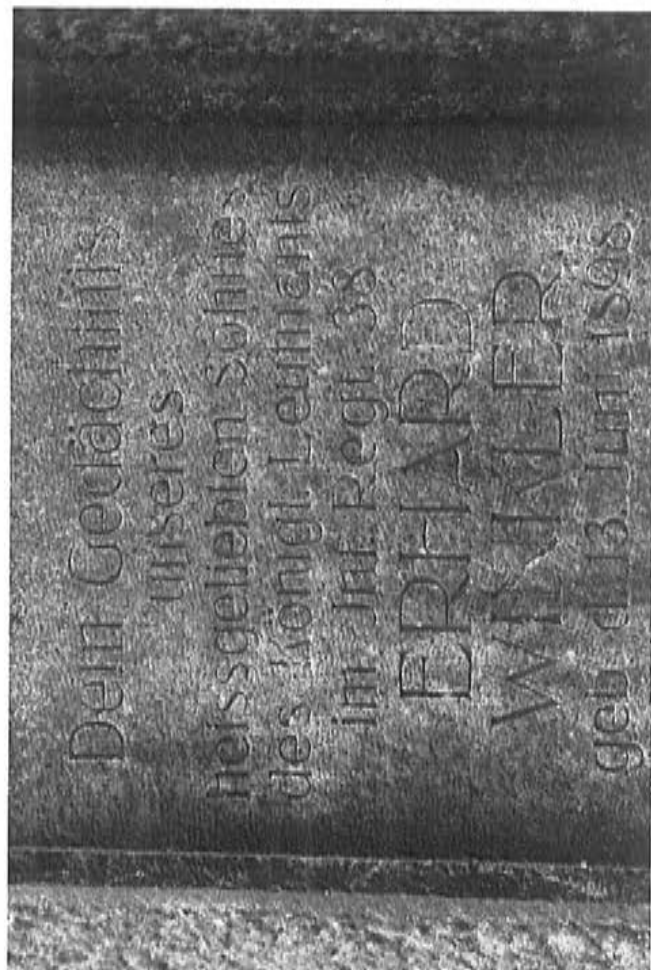
Fot.87. Pomnik nagrobny rodziny Frömsdorf, K-3.

Fot.88. Pomnik nagrobny rodziny Frömsdorf, K-3, detal.

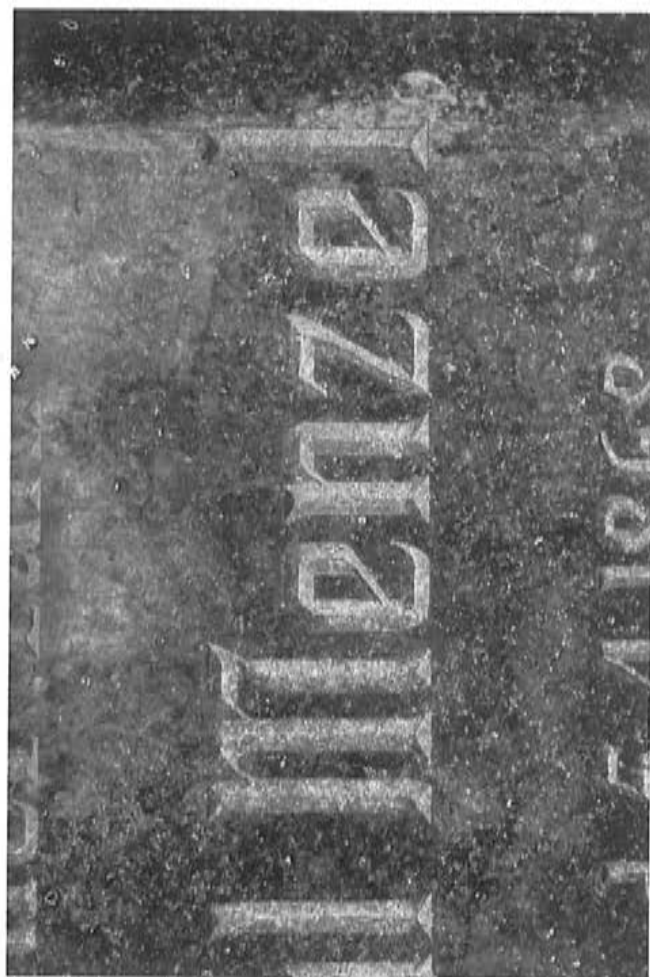
Fot.89. Pomnik nagrobny rodziny Winkler, K-4 (435).

Fot.90. Pomnik nagrobny rodziny Winkler, K-4, detal.

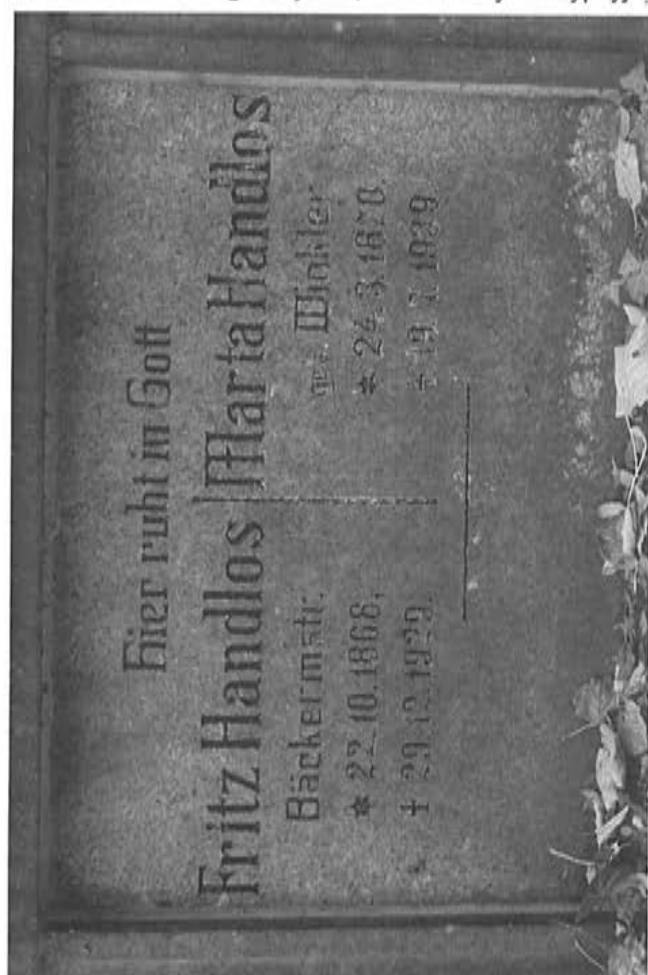
Fot.91. Pomnik nagrobny Paula Menzela, K-5 (403).

Fot.92. Pomnik nagrobny K-5, detal tablicy inskrypcyjnej.

Fot.93. Pomnik nagrobny rodziny Handlos, K-6 (220).

Fot.94. Pomnik nagrobny K-6 (220), detal.

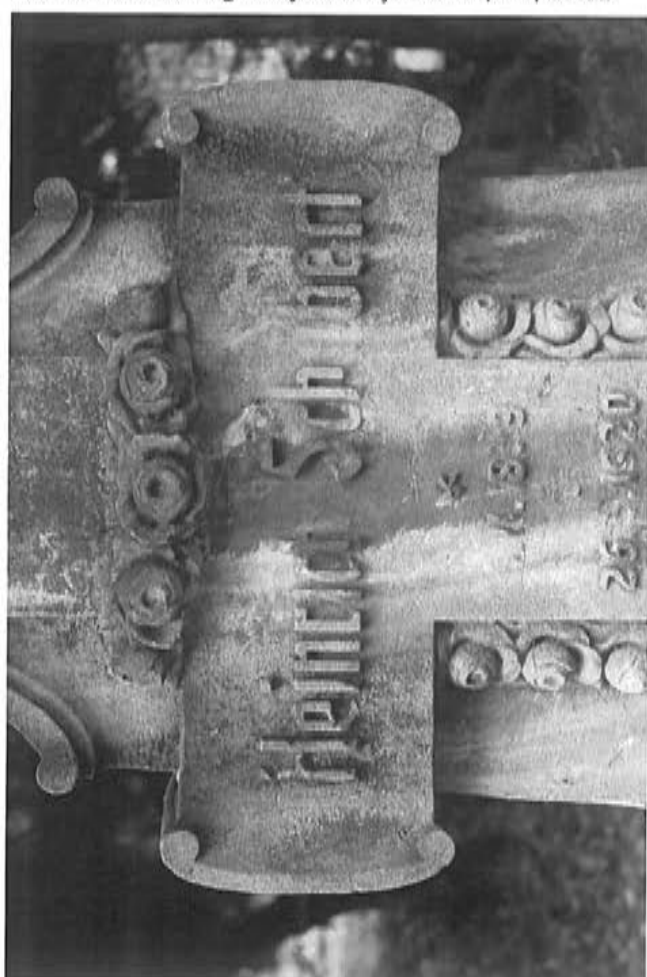
Fot.95. Pomnik nagrobny rodziny Leisner, K-7.

Fot.96. Pomnik nagrobny rodziny Leisner, K-7, detal.

Fot.97. Pomnik nagrobny Heinricha Schuberta, K-8.

Fot.98. Pomnik nagrobny Heinricha Shuberta, K-8, detal.

Fot.99. Pomnik nagrobny Hermanna Ossmanna, K-9.

Fot.100. Pomnik nagrobny H.Ossmanna, K-9, detal.

Fot.101. Kwatera grobowa rodziny Goldmann, K-10.

Fot.102. Kwatera grobowa rodziny Goldmann, K-10.

Fot.103. Obelisk K-11, widok ogólny.

Fot.104. Obelisk K-11, detal.

Fot.105. Obelisk K-12, widok ogólny.

Fot.106. Obelisk K-12, detal.

Fot.107. Kwatera K-13, widok ogólny.

Fot.108. Kwatera K-13, detal słupka ogrodzenia.

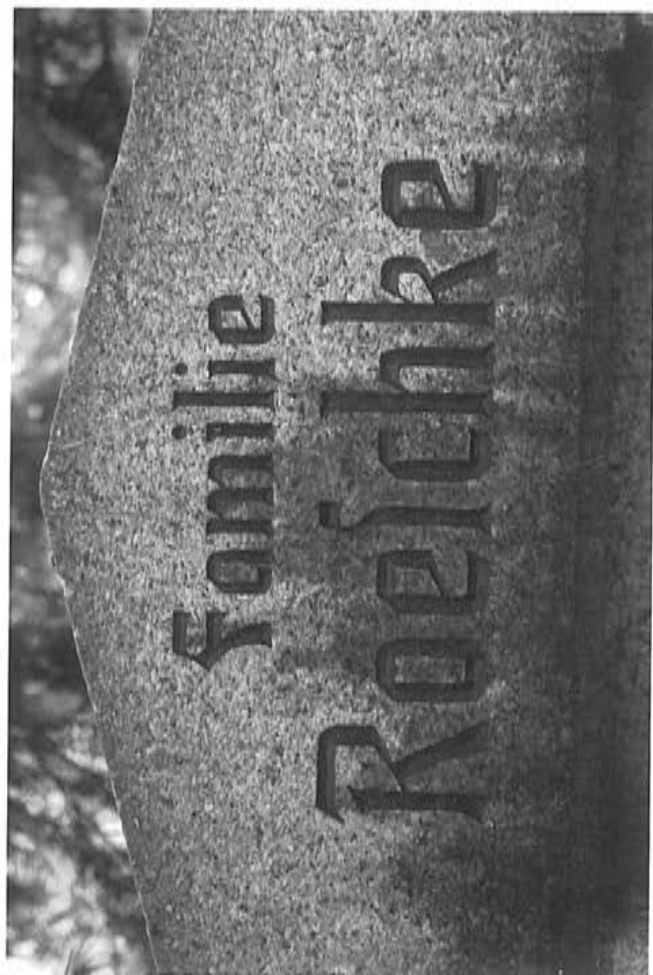
Fot.109. Pomnik nagrobny rodziny Bartsch, kwat. K-14

Fot.110. Pomnik nagrobny rodziny Bartsch, K-14, detal.

Fot.111. Pomnik nagrobny rodziny Roeschke, K-15(837).

Fot.112. Pomnik nagrobny rodziny Roeschke, K-15,detal.